

Monitorowanie skali problemów uzależnień i przemocy w środowisku lokalnym – przeprowadzenie diagnozy

RAPORT Z BADAŃ

Gmina Cieszyn, 2021

Opracowanie:

dr Ilona Fajfer-Kruczek

(Uniwersytet Śląski w Katowicach)

dr Łukasz Kwadrans

(Uniwersytet Śląski w Katowicach)

mgr Kamila Pierchała

(Uniwersytet Śląski w Katowicach)

Spis treści

1.	Wprowadzenie.....	4
2.	Charakterystyka respondentów sondażu diagnostycznego w gminie Cieszyn	6
3.	Palenie papierosów i e-papierosów przez wybrane kategorie uczniów	7
3.1.	Sprzedaż papierosów i e-papierosów osobom niepełnoletnim w Cieszynie w opinii respondentów	8
4.	Zagrożenia i problemy związane z alkoholem	9
4.1.	Inicjacja alkoholowa.....	9
4.2.	Doświadczenia związane z alkoholem i innymi substancjami psychoaktywnymi	12
4.3.	Wiedza na temat środków psychoaktywnych i skutków ich spożywania	18
4.4.	Problem z alkoholem w statystykach	20
4.5.	Zakaz sprzedaży alkoholu osobom niepełnoletnim w Cieszynie	22
5.	Zagrożenia – narkotyki i inne substancje psychoaktywne	24
5.1.	Zażywanie narkotyków i innych substancji psychoaktywnych	25
5.2.	Opinie na temat dostępności narkotyków w Cieszynie.....	26
6.	Uzależnienia behawioralne od multimediiów – skala zagrożeń.....	28
7.	Przemoc w opiniach badanych	36
7.1.	Różne oblicza przemocy rówieśniczej w perspektywie cieszyńskich uczniów	37
7.2.	Społeczna percepcja przemocy – deklaracje reakcji na przemoc i naruszanie norm społecznych, prawnych	40

7.3. Zagrożenie przemocą domową.....	44
7.4. Stosowanie kar i konsekwencji w percepcji dzieci i młodzieży	45
8. Problemy społeczne Cieszyna w opiniach i doświadczeniach mieszkańców, specjalistów, nastolatków	49
8.1. Skala wybranych problemów społecznych według danych Straży Miejskiej w Cieszynie	54
9. Poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni miejskiej.....	57
10. Stres i strategie radzenia sobie ze stresem	63
11. Wybrane zagadnienia dotyczące profilaktyki i sytuacji pandemii Covid-19 w opinii badanych	67
12. Wnioski i rekomendacje	72

1. Wprowadzenie

Głównym celem realizowanych badań społecznych stanowił problem uzależnień i zjawisko przemocy, jak również problemy społeczne wskazywane w opiniach mieszkańców miasta Cieszyn. Celem operacyjnym było sformułowanie wniosków i rekomendacji dla praktyki. Badania zrealizowane zostały w latach 2020-2021 przez zespół badaczy z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach we współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej (zamawiającym).

Zakres merytoryczny badań:

- używanie sprzętów multimedialnych, czas i sposób ich wykorzystania, obecność w mediach społecznościowych,
- wiedza na temat alkoholu, działania i jego skutków, stanów po upojeniu,
- wiek inicjacji picia alkoholu u dzieci i dorosłych,
- opinia na temat przestrzegania zakazu sprzedaży alkoholu nieletnim,
- dostępność, spożywanie narkotyków,
- przemoc i zachowania agresywne,
- radzenie sobie ze stresem i gniewem,
- stosowanie kar i ich doświadczanie przez dzieci i młodzież,
- zachowania w sytuacji bycia świadkiem przemocy, wykroczeń, naruszania norm społecznych,
- zagrożenia społeczne i miejsca niebezpieczne w Cieszynie.

Badania były prowadzone w szczególnych okolicznościach względem badań z 2014 roku – mianowicie w trakcie pandemii Covid-19.

Opracowanie może być przydatnym uzupełnieniem w realizacji *Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Cieszynie* na najbliższe lata.

Przygotowane opracowanie dotyczące monitorowania problemów społecznych stanowi podsumowanie najważniejszych wyników badań. Szczegółowe zestawienie odpowiedzi zostanie załączone do niniejszego dokumentu w formie raportów i analiz statystycznych.

Na proces badawczy składały się następujące etapy realizacji projektu:

1. Analiza danych zastanych.
2. Opracowanie metod i narzędzi badawczych.

3. Opracowanie doboru próby, realizacja terenowej fazy badania.
4. Digitalizacja pozyskanego materiału empirycznego.
5. Opracowanie raportu statystycznego.
6. Opracowanie raportu końcowego.

W projekcie badawczym przyjęto procedurę badań ilościowych, która jest typowa dla badań opinii publicznej o charakterze diagnostycznym. Wobec powyższego główną metodą badań był sondaż diagnostyczny, a techniką zastosowaną była ankieta. Z uwagi na czas pandemii Covid-19, w tym obostrzenia epidemiologiczne zdecydowano się na narzędzia ankiet online przygotowanych na platformie Microsoft Office 365 – Forms. Wybór tej platformy umocowany był tym, iż w cieszyńskich szkołach wykorzystywano tę platformę do nauki zdalnej zgodnie z licencjami, zatem założono, że będzie ona dla respondentów najbardziej znana. Udział w badaniach nie wymagał logowania ani podawania żadnych danych osobowych od respondentów.

Narzędzia zostały opracowane odrębnie dla każdej z badanych grup i dostępne pod linkami:

- kwestionariusz i bajka projekcyjna dla uczniów klas I-III SP,
- kwestionariusz dla uczniów klas IV-VI SP,
- kwestionariusz dla uczniów klas VII-VIII,
- kwestionariusz dla uczniów szkół ponadpodstawowych,
- kwestionariusz dla dorosłych mieszkańców Cieszyna,
- kwestionariusz dla profesjonalnie pomagających specjalistów.

Zagadnienia stanowiące treść pytań zostały skonstruowane w oparciu o wytyczne określone przez Zamawiającego. Zawierały one przede wszystkim informacje odnoszące się do tematu badania, jak i pytania metryczne. Wszystkie narzędzia zostały zatwierdzone przez Zamawiającego na etapie pierwszej fazy projektu. Dodatkowo w celu określenia faktograficznego niektórych zjawisk posłużono się metodą analizy danych zastanych – udostępnionych przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Cieszynie – Zamawiającego lub inne podmioty.

2. Charakterystyka respondentów sondażu diagnostycznego w gminie Cieszyn

Liczba ludności Cieszyna według danych *Raportu o stanie Gminy Cieszyn za 2020 rok* wynosiła 32 000 mieszkańców. Grupy biorące udział w badaniu zostały wyłonione w sposób celowy – ze względu na kategorię wiekową oraz wykonywany zawód.

Grupy badane:

- uczniowie szkół podstawowych kl. 1-3, kl. 4-6, kl. 7-8;
- uczniowie cieszyńskich szkół ponadpodstawowych;
- dorośli mieszkańcy Cieszyna;
- profesjonalnie pomagający specjaliści pracujący na terenie instytucji/placówek w Cieszynie (MOPS, PCPR, oświata, Sąd Rejonowy i inne)

Ogólna charakterystyka liczebności próby populacji biorących udział w badaniach, na podstawie poprawnie wypełnionych ankiet:

- dorośli mieszkańcy Cieszyna - 341 osób, w tym kobiety: 285 (84%), mężczyźni: 56 (16%);
- specjaliści – 34 osoby, w tym kobiety: 32, mężczyźni: 2;
- uczniowie kl. 1-3 – 528;
- uczniowie kl. 4-6 – 659;
- uczniowie kl. 7-8 – 610;
- uczniowie szkół ponadpodstawowych – 1428.

Badania zrealizowano przy wsparciu Centrum Usług Wspólnych w Cieszynie (dotyczy szkół podstawowych), Wydziału Edukacji Starostwa Powiatowego w Cieszynie (dotyczy szkół ponadpodstawowych), Wydziału Kultury i Promocji Miasta – UM Cieszyn (dotyczy mieszkańców Cieszyna), Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Cieszynie (dotyczy specjalistów).

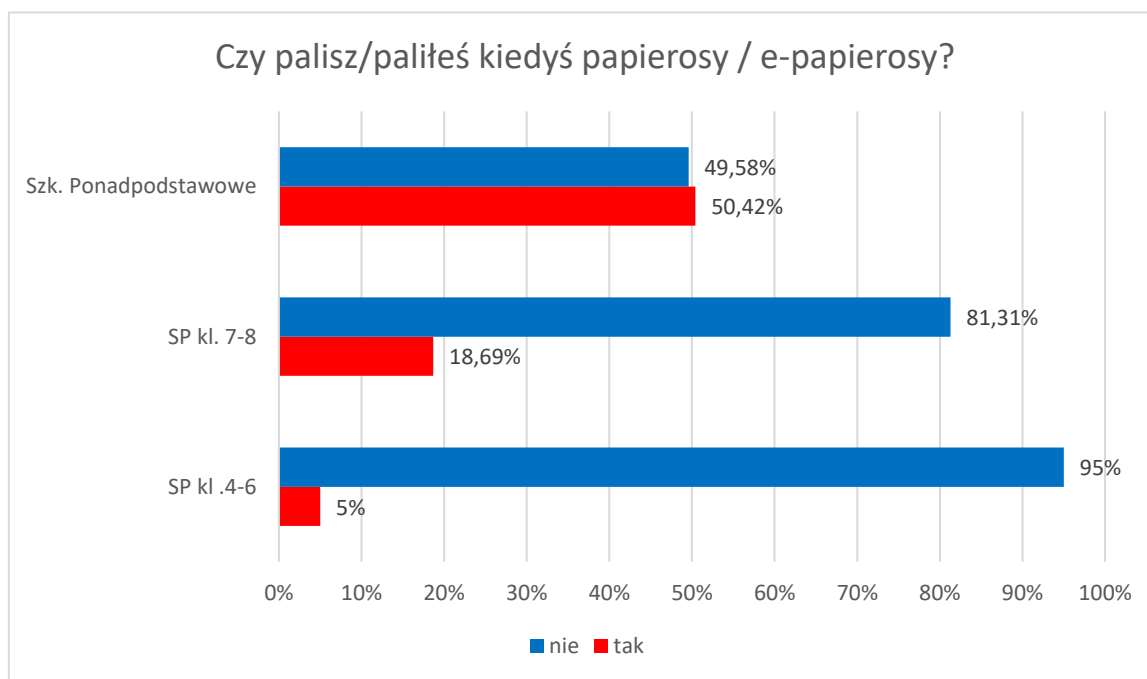
3. Palenie papierosów i e-papierosów przez wybrane kategorie uczniów

Jedną z najbardziej popularnych substancji uzależniających (dopuszczonych do reglamentowanego obrotu handlowego) jest nikotyna zawarta w wyrobach tytoniowych i często również w e-papierosach. Oprócz szkodliwości palenia zwraca się szczególną uwagę na fakt zakazu sprzedaży i używania tych wyrobów przez osoby niepełnoletnie.

Deklaracje związane z inicjacją nikotynową - w tym przypadku odnotowuje się, że 5% uczniów kl. 4-6 i 18% kl. 7-8 przyznaje, że paliło papierosy lub e-papierosy, z kolei do doświadczenia palenia tych wyrobów przyznaje się połowa młodzieży szkół średnich.

Uczniów klas 4-8 cieszyńskich szkół podstawowych i ponadpodstawowych zapytano o doświadczenie palenia papierosów/e-papierosów wykres 1.

Wykres 1. Deklaracje uczniów dotyczące doświadczenia palenia papierosów/e-papierosów.

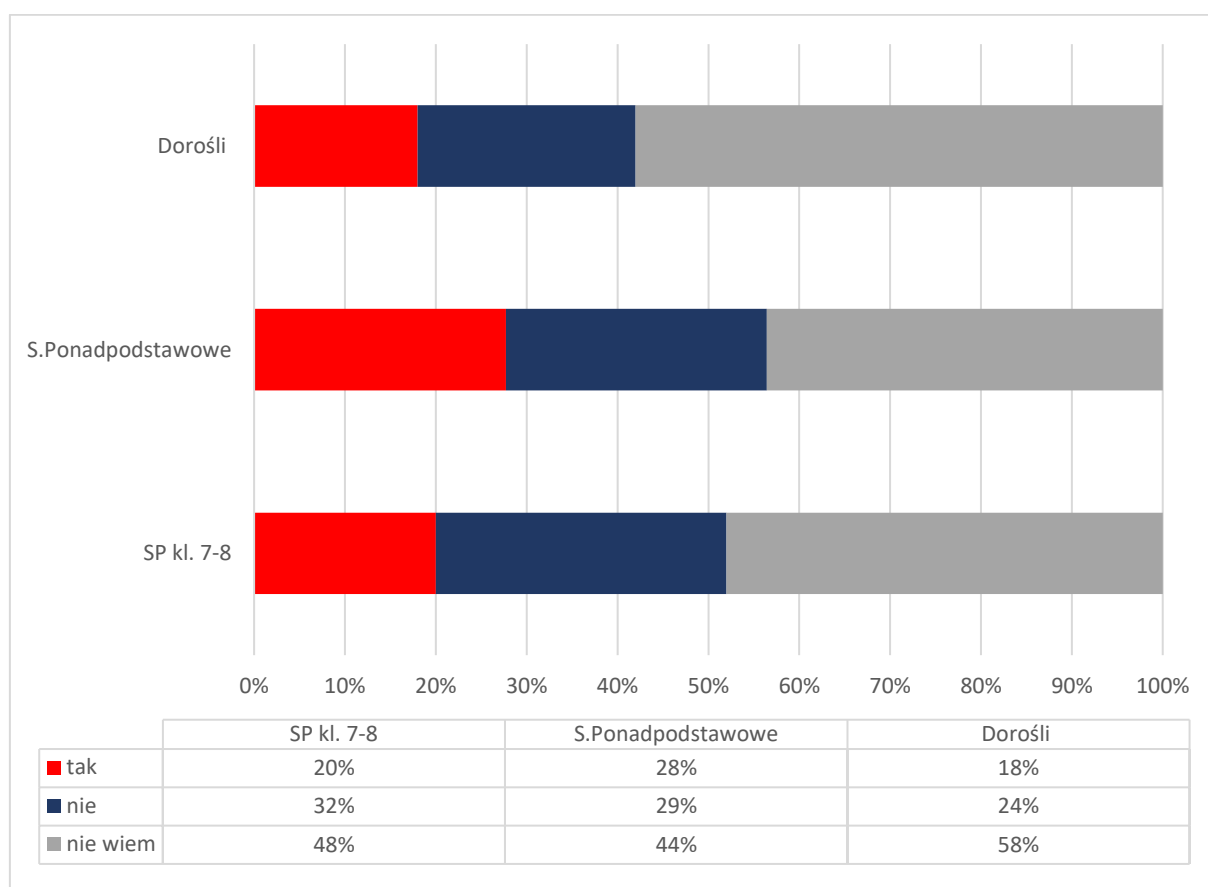

Źródło: opracowanie własne.

3.1. Sprzedaż papierosów i e-papierosów osobom niepełnoletnim w Cieszynie w opinii respondentów

Opinie respondentów według kategorii wiekowych ukazuje poniższy wykres 2. W prezentowanych danych widać, iż co 28% młodzieży szkół średnich twierdzi, że zakaz sprzedaży papierosów i e-papierosów osobom niepełnoletnim nie jest przestrzegany, a także prawie 20% uczniów kl. 7-8 cieszyńskich podstawówek oraz mieszkańców ma takie przekonanie.

Wykres 2. Czy w twojej najbliższej okolicy sprzedaje się papierosy osobom niepełnoletnim?

Źródło: opracowanie własne

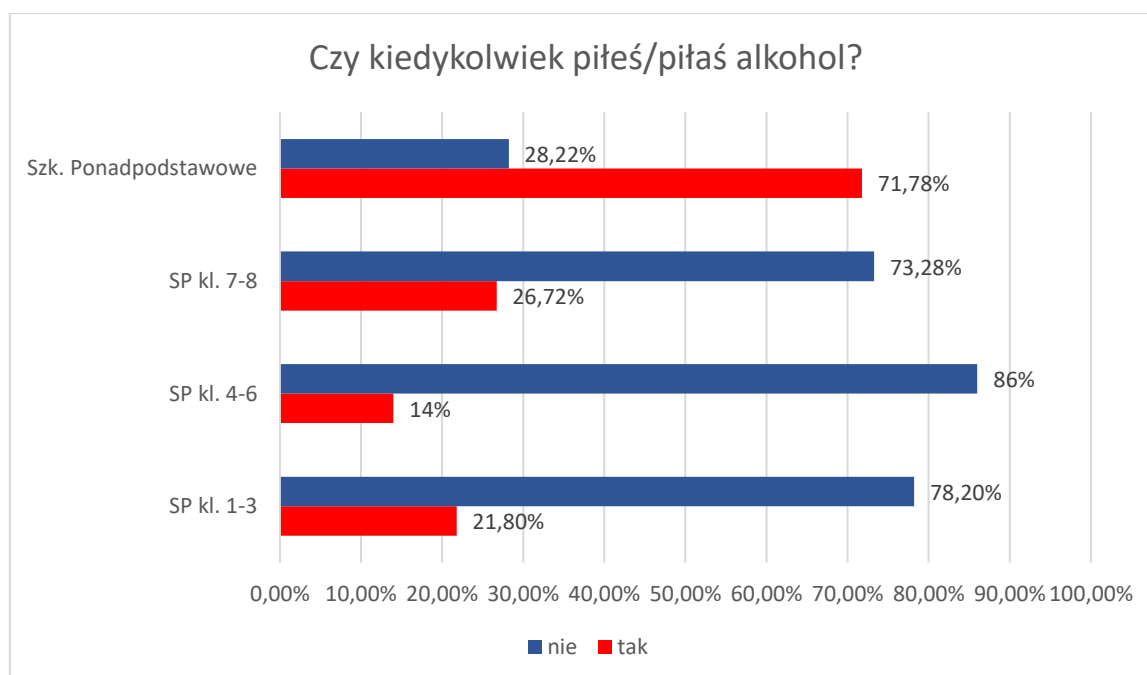
4. Zagrożenia i problemy związane z alkoholem

W poniższym rozdziale zaprezentowane zostaną wyniki badań przeprowadzonych wśród uczniów, dorosłych mieszkańców Cieszyna dotyczące różnych aspektów związanych ze spożywaniem alkoholu. Rozpoznany zostanie wiek inicjacji alkoholowej, opinie dzieci i młodzieży nt. spożywania wybranych alkoholi, ocenę sytuacji po spożyciu alkoholu oraz doświadczenia związane z relacjami z osobą pod wpływem substancji psychoaktywnych, a także informacji, czy niepełnoletnim sprzedawany jest alkohol w mieście. Dane te pozwolą ukazać trend i skalę zjawisk w percepcji badanych.

4.1. Inicjacja alkoholowa

Ważną społecznie informacją jest czas w życiu człowieka, gdy pierwszy raz sięga po alkohol. Dokonuje się wtedy swoista inicjacja. Na poniższych wykresach, ukazano wartości dla poszczególnych przedziałów wiekowych zarówno badanych uczniów, jak i dla porównania współczesnych dorosłych mieszkańców Cieszyna.

Wykres 3. Deklaracje uczniów dotyczące doświadczenia spożywania alkoholu.

Źródło: opracowanie własne

Aktualnie co piąty uczeń kl. 1-3 próbował już w swoim życiu alkoholu, chociaż wynik ten jest nieco mniejszy w porównaniu z badaniami sprzed 5 lat (wtedy jedna czwarta badanych uczniów w tym wieku wskazywała ten fakt - Raport MOPS Cieszyn, 2015 - dziś to aktualni uczniowie klas 7-8 szkół podstawowych). W tym przypadku ujawnia się pewna stała tendencja na koniec edukacji deklaracje młodzieży są na podobnym poziomie.

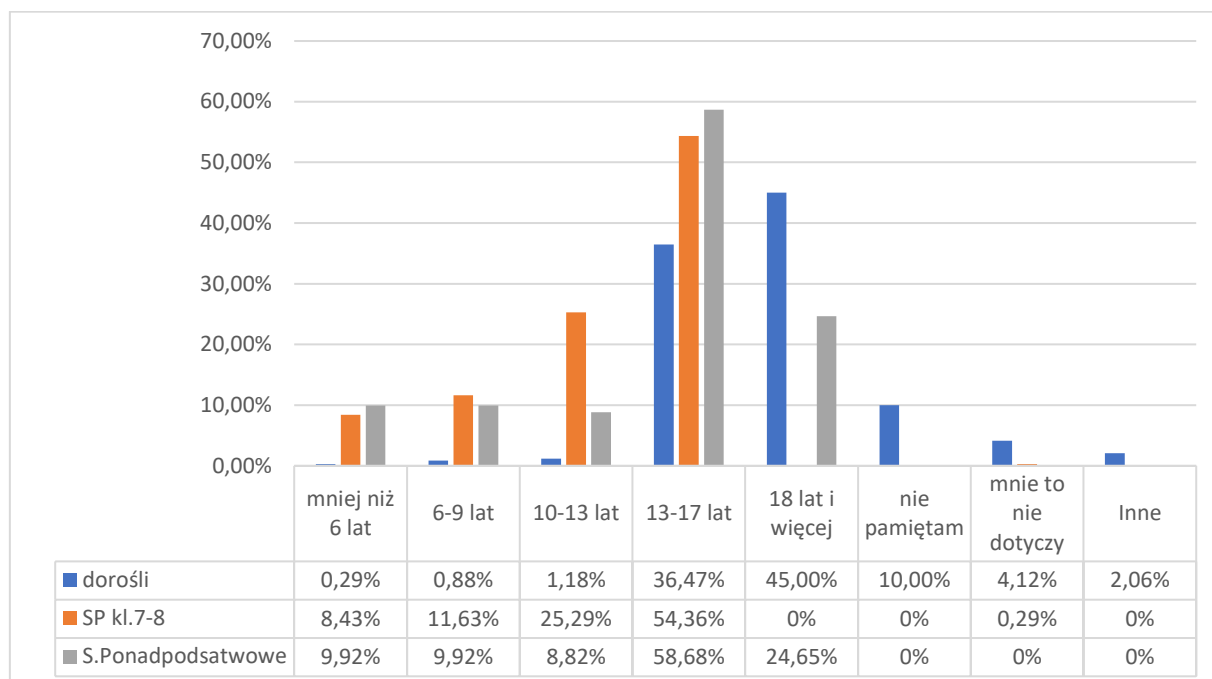
14% uczniowie klas 4-6 deklaruje, że degustację alkoholu ma za sobą. Natomiast wraz z wiekiem już pytając uczniów szkół ponadpodstawowych (starszych zaledwie o kilka lat), zwiększa się procent młodzieży mających już pierwsze doświadczenia z alkoholem, jest to aż 71%.

Udostępnianie – częstowanie po raz pierwszy alkoholem nieletnich:

- Dane wskazują, że wśród mających inicjację alkoholową za sobą 56% uczniów szkół podstawowych kl. 4-6 częstowanych było alkoholem przez rodziców, 40% przez różne osoby, a 4% przez znajomych rówieśników.
- Dane wskazują, że wśród mających inicjację alkoholową za sobą 19% uczniów szkół podstawowych kl. 7-8 częstowanych było alkoholem przez rodziców, 20% przez kogoś z rodziny, a 14% przez znajomych rówieśników.

Na wykresie 4 przedstawiono odpowiedzi respondentów dotyczące wieku inicjacji alkoholowej. Wyniki zostały zaprezentowane według wskazanego przedziału wiekowego, w którym osoba spróbowała alkoholu.

Wykres 4. Wiek pierwszej próby spożycia alkoholu przez respondentów, którzy w pytaniu odpowiedzieli, że piją/pili już alkohol w swoim życiu.

Źródło: opracowanie własne.

Odpowiedzi współczesnych nastolatków ze szkół średnich wskazują, iż inicjacja alkoholowa występuje w tej grupie zdecydowanie później, aniżeli ta ukazana w retrospekcjach uczniów klas 7-8. Jak pokazują wyniki badań sondażowych większość uczniów szkół podstawowych, którzy we wcześniejszym pytaniu zadeklarowali swój pierwszy kontakt z alkoholem, doświadczyło go w niedawnym czasie po ukończeniu 13 r.ż. - 54%, również większość, bo 58% uczniów szkół średnich wskazują na ten przedział. Ciekawe wyniki dają dane dla kategorii inicjacji wśród dzieci ze szkół podstawowych, tu 25% badanych piło po raz pierwszy alkohol między 10 a 13 r.ż., z kolei wśród młodzieży szkół średnich prawie 24% wskazało, że dopiero po ukończeniu 18 r.ż.

Z rozwojowego punktu widzenia pierwsze kontakty z alkoholem (w rozumieniu poznania nie tylko smaku i zapachu, ale także wypicia pewnej dawki napoju alkoholowego) są traktowane jako normalne doświadczenia pojawiające się w okresie poprzedzającym dorosłość. Sama inicjacja jeszcze nie stanowi problemu, ale otwiera nowe możliwości wyboru i zachowań ryzykownych.

Niepokojące są jednak dane informujące, iż jedna czwarta dzieci w szkołach podstawowych próbowało już w swoim życiu alkoholu, inicjacja ta odbywa się zdecydowanie wcześniej aniżeli u dorosłych dziś mieszkańców Cieszyna. Świadczy to z jednej strony o dostępności i powszechności alkoholu, z drugiej strony o zmianach dotyczących norm społecznych, większa zaś piecza nad dzieckiem oraz zmiana zachowań dyscyplinujących w rodzinach i w szkole pozwala uczniom na swobodne przyznanie się do takich doświadczeń w badaniach ankietowych.

4.2. Doświadczenia związane z alkoholem i innymi substancjami psychoaktywnymi

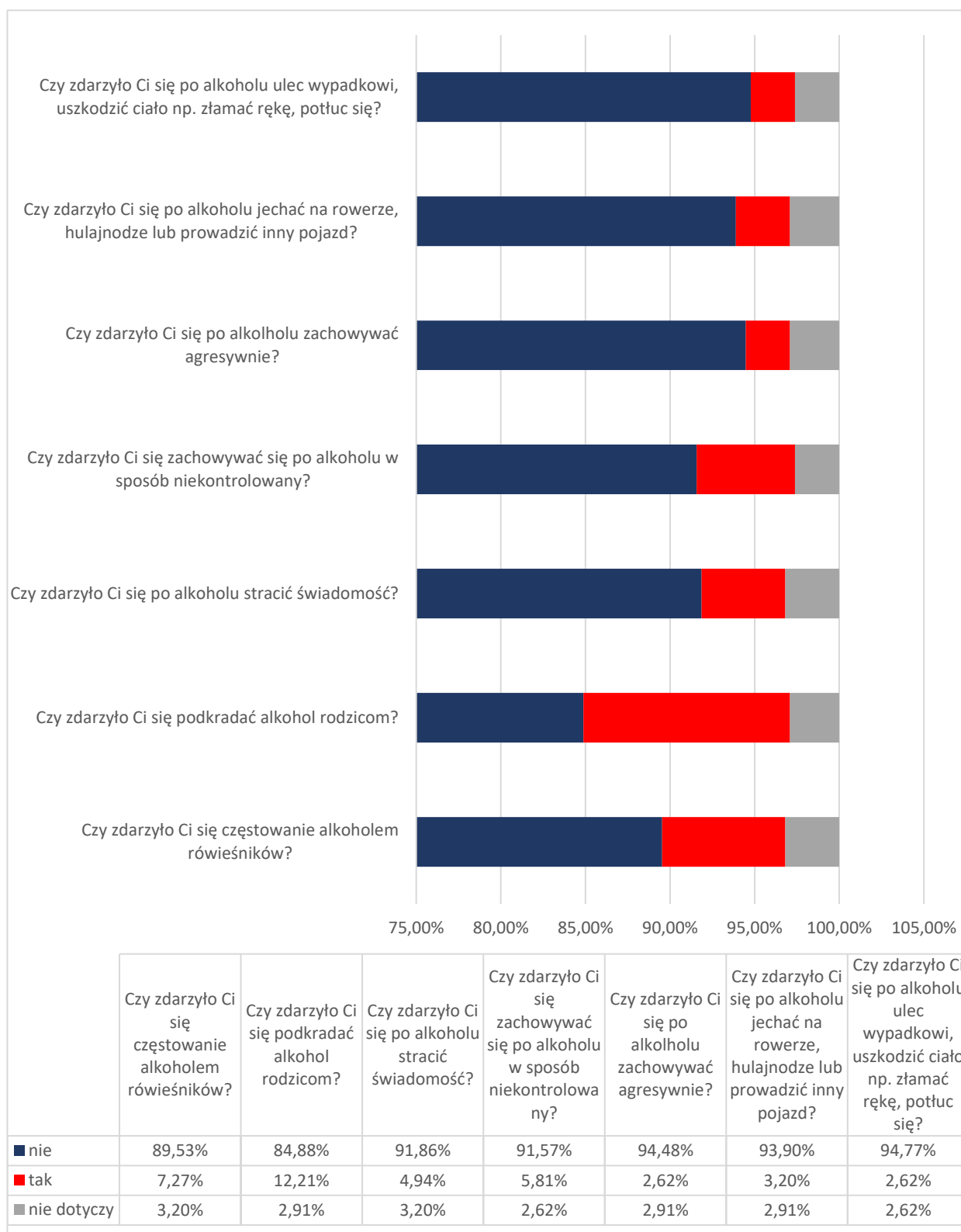
Przyjrzyjmy się jakie doświadczenia towarzyszyły dzieciom i dorosłym w związku ze spożyciem alkoholu, co do których przyznali się w badaniach sondażowych (wykres 5, wykres 6, wykres 7).

Najczęściej podawana odpowiedź uczniów klas szkoły podstawowej świadczy, że zdarzyło im się podkraść alkohol rodzicom (12%), kolejno częstować swoich rówieśników (7%), kolejno ok. 5% twierdzi, że zdarzało się im zachowywać w sposób niekontrolowany lub stracić świadomość. Ta ostatnia deklaracja może świadczyć o spożyciu takiej ilości alkoholu, która skutkowałą upojeniem, w przypadku starszej młodzieży proceder ten dotyczył 13%. Zdecydowanie też starsza młodzież najczęściej wskazywała, że częstuje alkoholem rówieśników - ok. 32%, a ok. 13% przyznawało, że podkraść alkohol rodzicom, zachowuje się po nim w sposób niekontrolowany. Prawie co dwudziesty pijący nastolatek uległ wypadkowi lub uszkodził ciało pod wpływem alkoholu.

Doświadczenia pytanych mieszkańców Cieszyna dotyczące zdarzeń, które miały miejsce w ich życiu pod wpływem alkoholu wskazywane najczęściej to utrata świadomości, niekontrolowane zachowanie i potajemne picie.

Uczniowie szkół podstawowych kl. 7-8

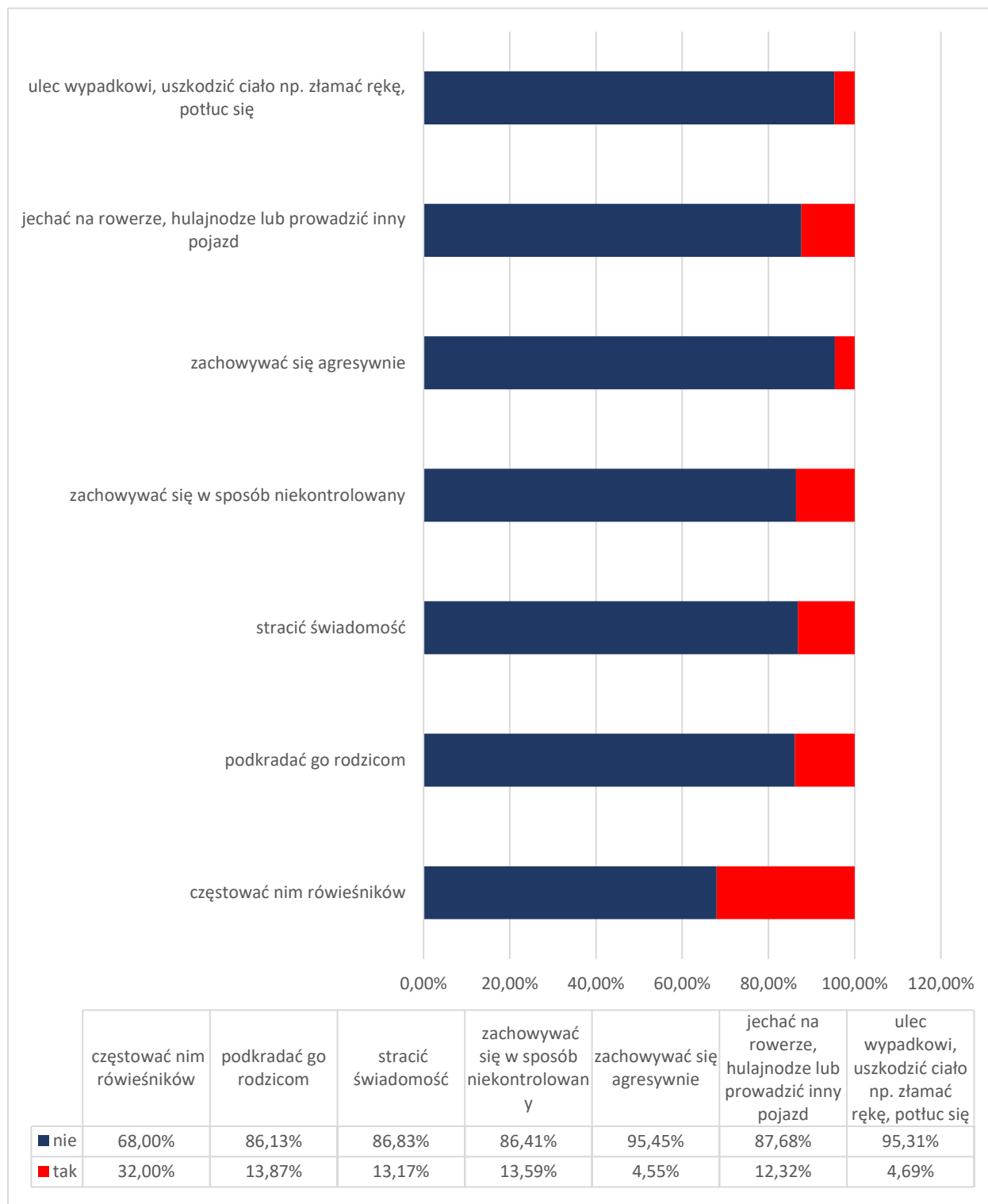
Wykres 5. Opinie dzieci szkół podstawowych kl. 7-8 nt. zdarzeń, które ich spotkały, gdy byli pod wpływem alkoholu.

Źródło: opracowanie własne.

Uczniowie szkół ponadpodstawowych.

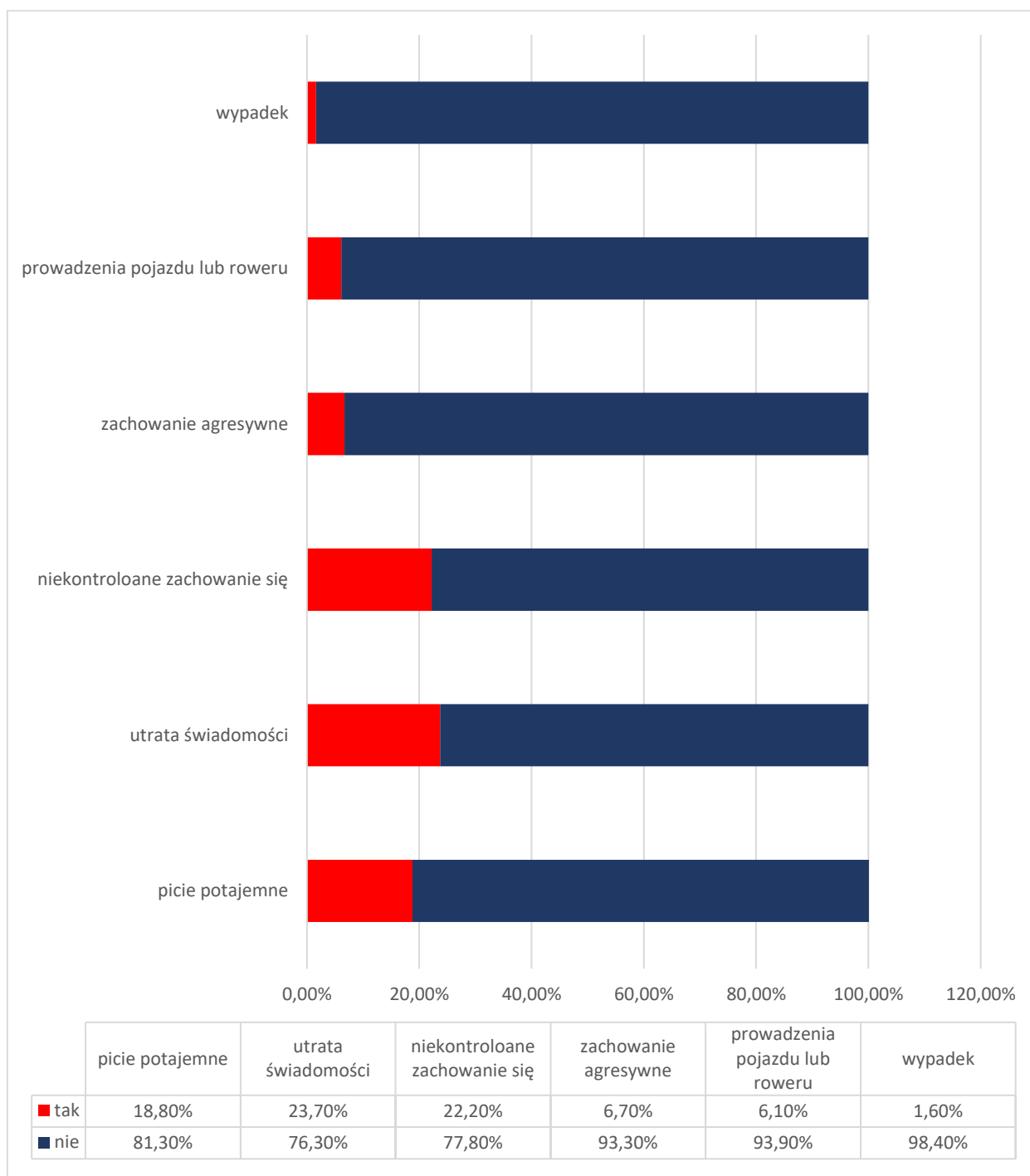
Wykres 6. Opinie uczniów szkół ponadpodstawowych nt. zdarzeń, które ich spotkały, gdy byli pod wpływem alkoholu lub chcieli go spożyć. Czy zdarzyło Ci się ... ?

Źródło: opracowanie własne.

Dorośli mieszkańcy Cieszyna.

Wykres 7. Doświadczenia dorosłych mieszkańców po spożyciu alkoholu.

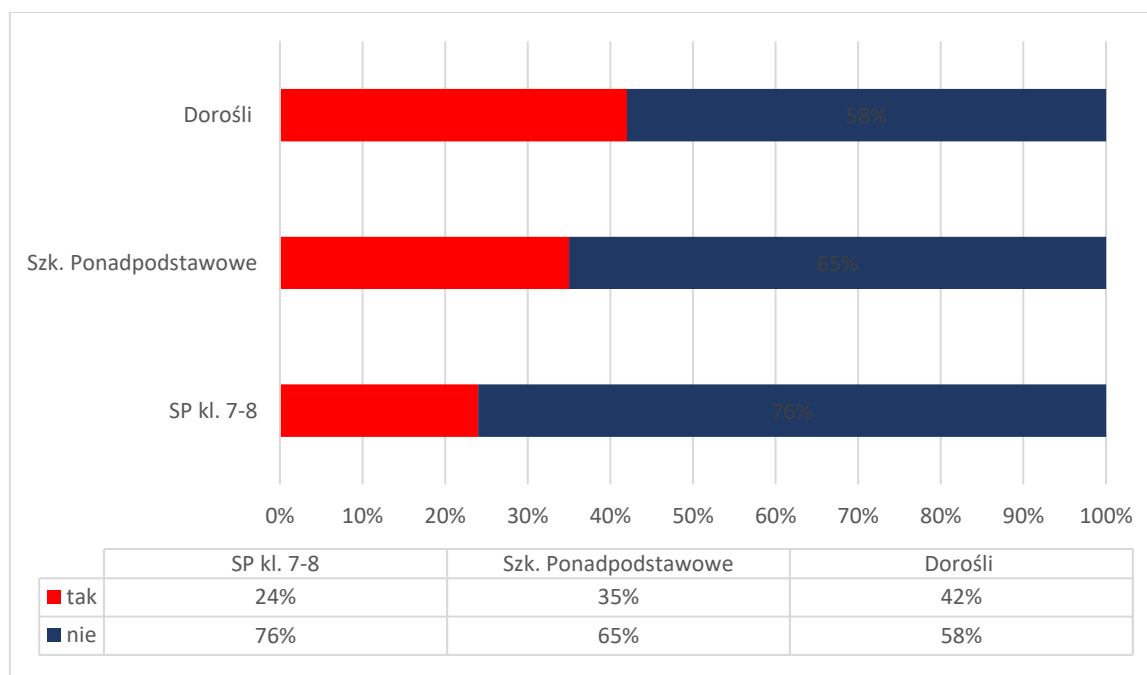
Źródło: opracowanie własne.

Doświadczenie przykrości ze strony osób będących pod wpływem substancji psychoaktywnych – w opiniach badanych

W percepcji dzieci - uczniów szkół podstawowych klas 7-8 i uczniów szkół ponadpodstawowych takie przykre zdarzenia wskazano u ponad jednej czwartej badanych (24%). Przykrości ze strony osób będących pod wpływem substancji odurzających (zmieniających świadomość) doświadczyło 35% młodzieży szkół średnich. A w przypadku dorosłych to aż 42% w okresie ostatnich 5 lat (Wykres 8).

Szczególnie dzieci są bardziej wrażliwe i nie potrafią radzić sobie z negatywnymi reakcjami ze strony innych. Niekiedy nawet incydentalne zdarzenie ze strony zarówno znanych – bliskich osób, jak i obcych wiąże się z wysokim poziomem lęku (czasem uzasadnionego), brakiem zaufania. Kontakty z osobami będącymi w stanie upojenia alkoholowego zazwyczaj cechują się lękiem i odrazą oraz ograniczonym zaufaniem co do kontroli reakcji, zarówno emocjonalnych, jak i poznawczych; użycia przez te osoby siły fizycznej; niestosownego zachowania się i kontroli nad fizjologią.

Wykres 8. Opinie respondentów doświadczania przykrości ze strony osób, które były pod wpływem substancji psychoaktywnych (alkoholu, dopalaczy, narkotyków).

Źródło: opracowanie własne.

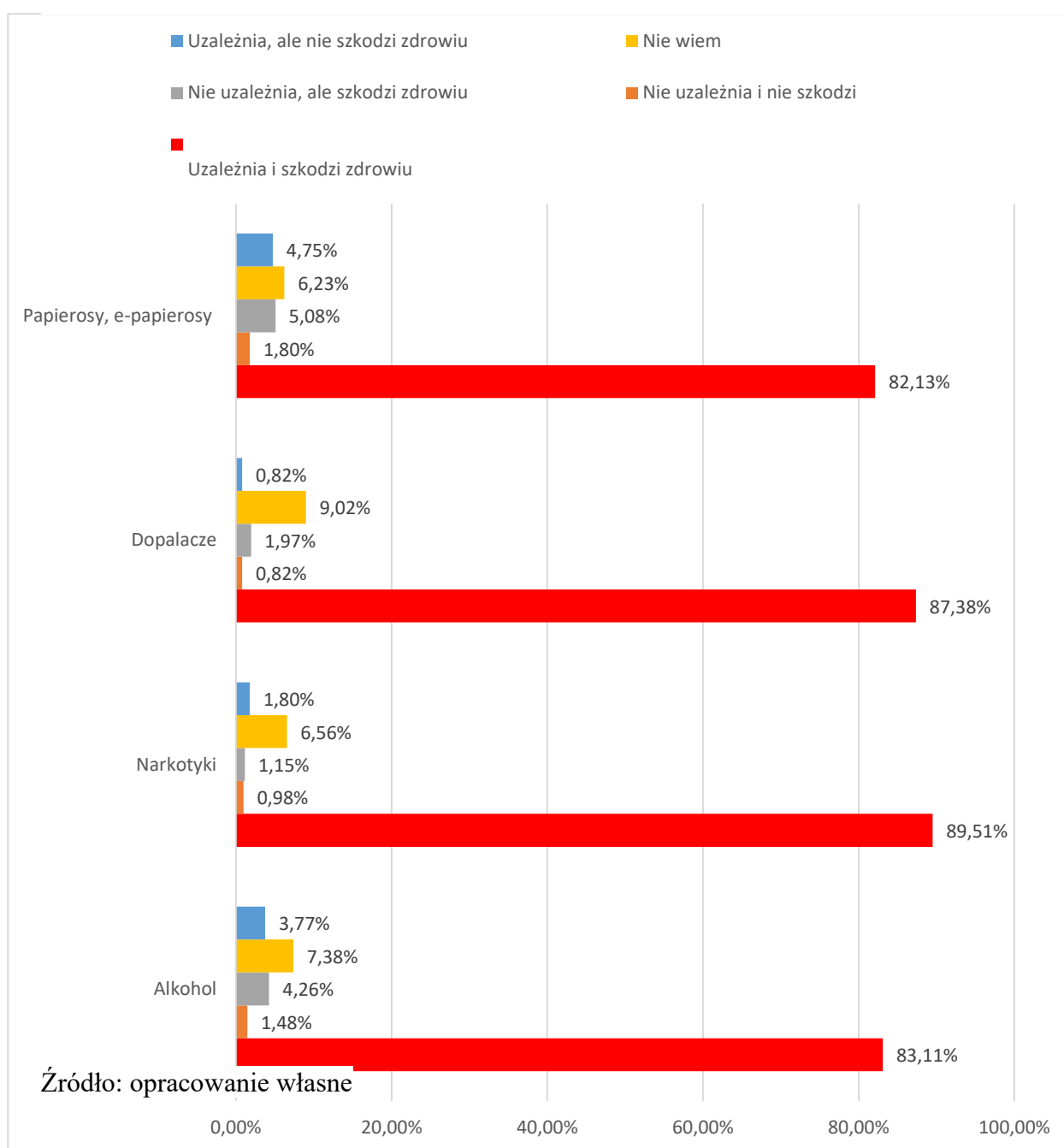
Doświadczenia dorosłych mieszkańców z używkami i innymi substancjami

Respondenci również wskazywali na częstotliwość spożywania różnych substancji i produktów. Najczęściej wskazywali na spożywanie kawy – codziennie wypija ją 78% badanych; z kolei 79% okazjonalnie pije alkohol, a ok. 10% kilka razy w tygodniu; duży odsetek okazjonalnie zażywa leki przeciwbólowe 84%, a 4,8% badanych czyni to kilka razy w tygodniu; 26% pije napoje energetyczne okazjonalnie; 20% okazjonalnie zażywa leki uspakajające; 10% okazjonalnie zażywa leki nasenne; 14% paliło raz w życiu marihuanę, a 3% robi to okazjonalnie; 4,3% twierdzi, że próbowało raz w życiu narkotyków.

4.3. Wiedza na temat środków psychoaktywnych i skutków ich spożycia

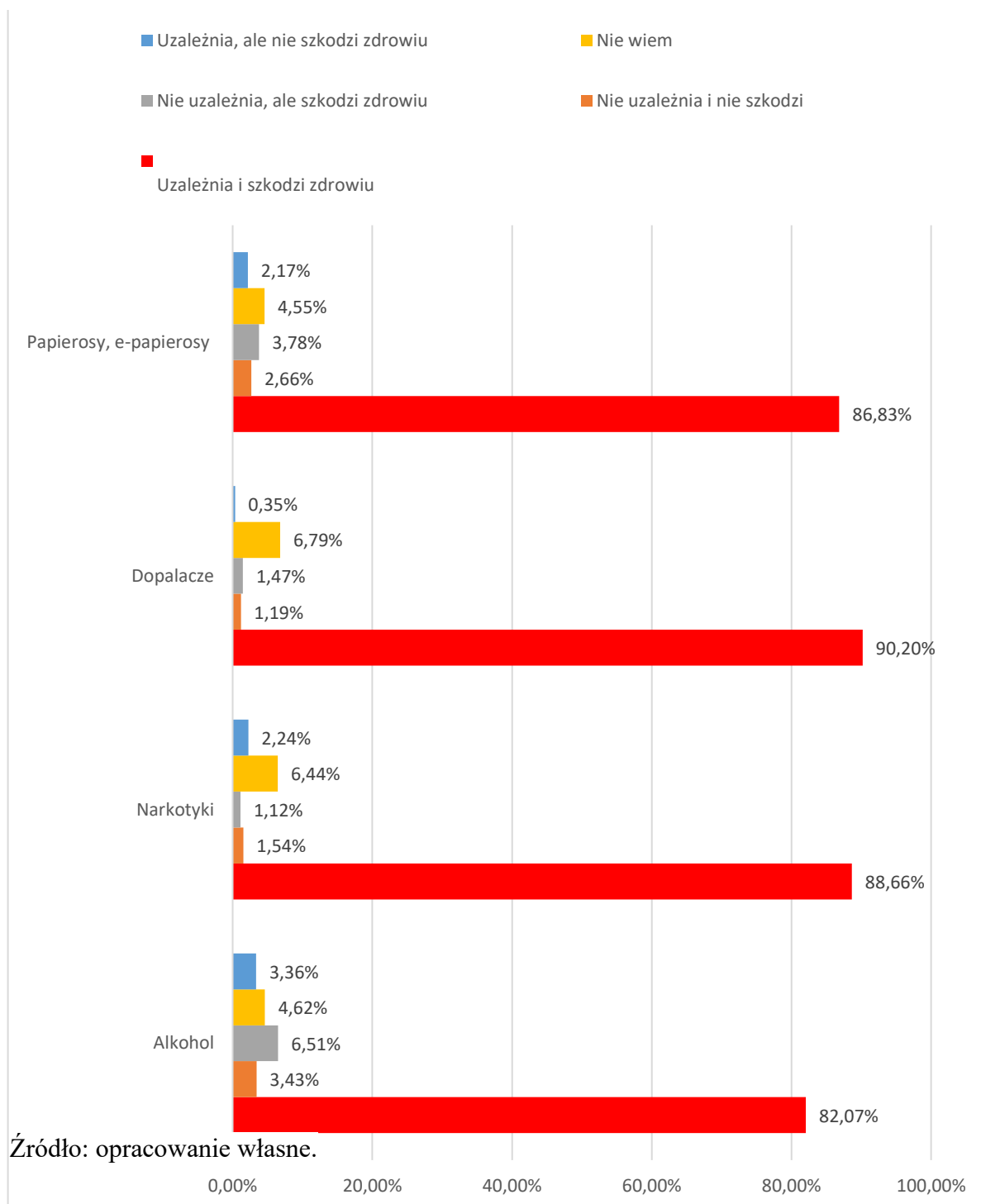
Świadomość dotycząca działania wybranych substancji psychoaktywnych i ich skutków jest podstawą podejmowania świadomych decyzji, a także działań z zakresu profilaktyki. Poproszono respondentów z wybranych kategorii wiekowych, aby wskazali ich zdaniem poprawne odpowiedzi odnoszące się do wskazanych substancji/produktów.

Wykres 9. Wiedza uczniów szkół podstawowych kl. 7-8 nt. działania wybranych substancji.

Źródło: opracowanie własne

Wykres 10. Wiedza młodzieży szkół ponadpodstawowych nt. działania wybranych substancji.

W odniesieniu do wiedzy na temat uzależniających skutków alkoholu, narkotyków oraz wyrobów tytoniowych oraz dopalaczy wyniki dorosłych mieszkańców wskazywały dla

każdej wspomnianej substancji wynik powyżej 95% dla odpowiedzi „uzależnia i szkodzi zdrowiu”.

Wyniki dla uczniów na obydwu etapach kształcenia są porównywalne - młodzi ludzie w większości – w ponad 80% odpowiedzi wskazują, iż substancje te uzależniają i szkodzą zdrowiu. Co dziesiąty uczeń klas 7-8 nie umie określić działania dopalaczy. Działania profilaktyczne w szkołach oraz powszechność informacji nt. działania substancji używek i substancji psychoaktywnych obecne są od wielu lat. Każda cieszyńska placówka edukacyjna w ramach szkolnego programu profilaktyczno-wychowawczego realizuje działania o tej tematyce. Zatem teoretyczna wiedza młodych ludzi jest na bardzo dobrym poziomie i chociaż ma charakter deklaracyjny, to działania w tym zakresie spełniają swoją rolę.

Wiedza nt. skutków spożywania to jedno, a zachowania ryzykowne i problematyczne, wynikające naturalnej skłonności młodych do eksperymentowania, doświadczania, przypodobania się środowisku, powielania modeli zachowania z domu, to zupełnie inne mechanizmy. W związku z substancjami uzależniającymi i psychoaktywnymi, możemy mówić o wielu zagrożeniach. W przypadku dopalaczy, narkotyków, nadmiernej ilości alkoholu można wskazywać realne ryzyko zatrucia, niepełnosprawności lub nawet utraty życia czego badani w teorii mają świadomość.

4.4. Problem z alkoholem w statystykach

Nie tylko dane sondażowe wskazują na istniejący problem społeczny związany z alkoholem wśród mieszkańców miasta. Warto w tym miejscu przytoczyć dane przygotowane dla gminy Cieszyn przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, dotyczące szacowanej liczby osób, u których występują różne kategorie problemów alkoholowych (tabela poniżej). Jak wynika z szacunków szczególnie w odniesieniu do dzieci i młodzieży, zakłada się, że w 2020 r. mogło być aż 1300 dzieci wychowujących się w rodzinach z problemem alkoholowym, wśród nich również te, które mogły doświadczać przemocy, gdzie ten problem występował. Trudno mówić tu o skali zjawiska i dokonywać jego oceny, gdy wiadomym jest, że problem niesie za sobą złożone mechanizmy w funkcjonowaniu systemu rodzinnego. Natomiast jest to poważne zagrożenie. Biorąc pod uwagę wszelkie

ograniczenia wynikające z pandemii Covid -19 oraz powszechność napojów alkoholowych, problem ten może być w tym momencie niedoszacowany.

Tabela 1. Problemy związane z alkoholem w Gminie Cieszyn.

Identyfikacja problemu – Gmina Cieszyn (Obliczeń dla gminy Cieszyn dokonano przyjmując liczbę mieszkańców zameldowanych na pobyt stały i czasowy, według stanu na dzień 31.12.2019 r. – 33.560 osób)	Szacunkowa skala problemu – liczba osób
Liczba osób uzależnionych od alkoholu	670
Dorośli żyjący w otoczeniu alkoholika (współmałżonkowie, rodzice)	1300
Dzieci wychowujące się w rodzinie alkoholików	1300
Osoby pijące szkodliwie	1680 - 2350
Ofiary przemocy domowej w rodzinach z problemem alkoholowym	1780

Źródło: dane PARPA dla Gminy Cieszyn, [w:] *Gminna strategia rozwiązywania problemów społecznych miasta Cieszyna na lata 2021 – 2024*, s. 79.

Jak wynika z danych problem nałogowego picia oficjalnie zgłoszony dotyczy 670 mieszkańców, natomiast liczba osób pijących szkodliwie waha się od 168 - do 2350. Udokumentowana skala tych przypadków jest dużą i z pewnością niedoszacowana z wielu względów. Zatem zagrożenia bezpośrednio związane ze spożywaniem alkoholu w aspekcie dzieci i młodzieży są duże: od doświadczania przemocy lub bycia jej świadkiem, po demoralizację, nabywania nieprawidłowych wzorców związanych z kulturą picia, po problemy emocjonalne, ekonomiczne.

4.5. Zakaz sprzedaży alkoholu osobom niepełnoletnim w Cieszynie

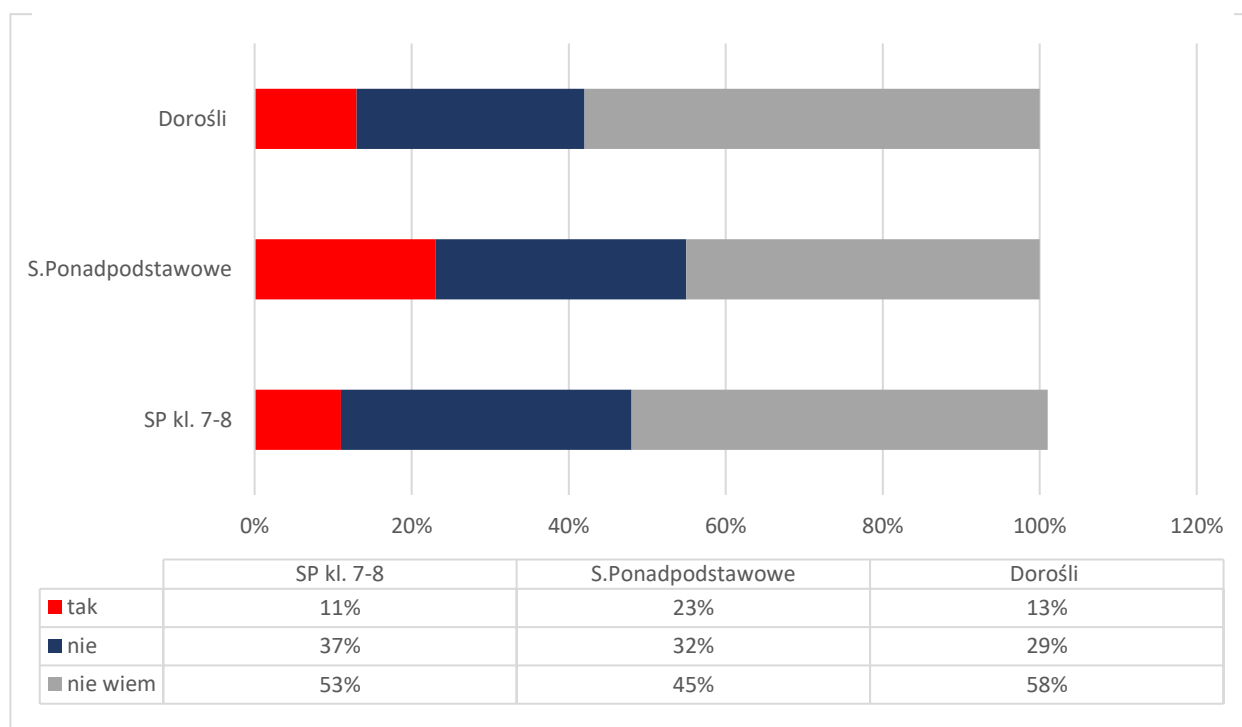
Kolejnym istotnym tematem, odnoszącym się do badanego terenu jakim jest miasto Cieszyn, jest ocena przestrzegania zakazu sprzedaży alkoholu osobom niepełnoletnim w najbliższej okolicy. W Polsce prawo zakazuje sprzedaży alkoholu osobom nieletnim, zgodnie z zapisami *Ustawy o wychowaniu w trzeźwości oraz przeciwdziałaniu alkoholizmowi* z dnia 26 października 1982 r. w Art. 15, czytamy – „Zabrania się sprzedaży i podawania napojów alkoholowych:

1. osobom, których zachowanie wskazuje, że znajdują się w stanie nietrzeźwości,
2. osobom do lat 18” (Dz. U. 2021 poz. 1119).

Wyniki obserwacji 13% badanych dorosłych mieszkańców gminy Cieszyn dowodzą, iż zakaz, o którym mowa nie jest przestrzegany; 58% nie ma wiedzy na ten temat, lub się tym tematem społecznym nie interesuje, natomiast 29% nie dostrzega takiego problemu.

Istotne jest też przedstawienie zbiorcze opinii cieszyńskich nastolatków, gdyż będąc w środowisku zamieszkania i wśród rówieśników ich opinia może być bardzo ważna w szacowaniu procederu. Odpowiedzi ukazuje wykres 11.

Wykres 11. Czy w najbliższej okolicy twojego zamieszkania sprzedaje się alkohol osobom niepełnoletnim?

Źródło: opracowanie własne

Należy zakładać, iż w wieku rozwojowym temat nabycia i spożycia alkoholu jest dla nastolatków szczególnie interesujący, gdyż ich doświadczenia oraz eksperymenty z używkami właśnie się zaczynają. Szczególnie w sposób nie kontrolowany przez dorosłych, a związany z sytuacjami towarzyskimi w grupie rówieśniczej. Co piąty uczeń szkoły średniej i co dziesiąty uczeń wyższych klas szkoły podstawowej twierdzi, że nie przestrzega się zakazu sprzedaży alkoholu osobom niepełnoletnim w najbliższej okolicy jego zamieszkania. Podobnie postrzegają ten problem dorośli respondenci.

Odsetek wskazań pozytywnych daje podstawy by przypuszczać, iż proceder ten ma miejsce i jest na tyle powszechny, iż jest obserwowalny, lub wiedza na ten temat jest powszechna społecznie w danym środowisku zamieszkania.

5. Zagrożenia – narkotyki i inne substancje psychoaktywne

Jednym ze wskaźników dotyczących skali zagrożenia przestępczością związaną z narkotykami są dane policyjne, zaprezentowane poniżej (tabela 2). Odnoszą się one tylko do przestępstw stwierdzonych wśród dorosłych i nieletnich na przestrzeni 2016-2020 r. dotyczą przestępstw z *Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii z dnia 29 lipca 2005 r.* (tekst jednolity Dz.U. 2020 poz. 2050). Ustawa również stanowi w szczególności o zadaniach Gminy w realizacji zapisów ustawy.

Tabela 2. Przestępstwa narkotykowe z Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii w Gminie Cieszyn.

rok	Przestępstwa narkotykowe z Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii w Gminie Cieszyn.	
	Przestępstwa stwierdzone	Przestępstwa stwierdzone nieletnich
2016	293	25
2017	324	23
2018	160	15
2019	159	13
2020	157	7

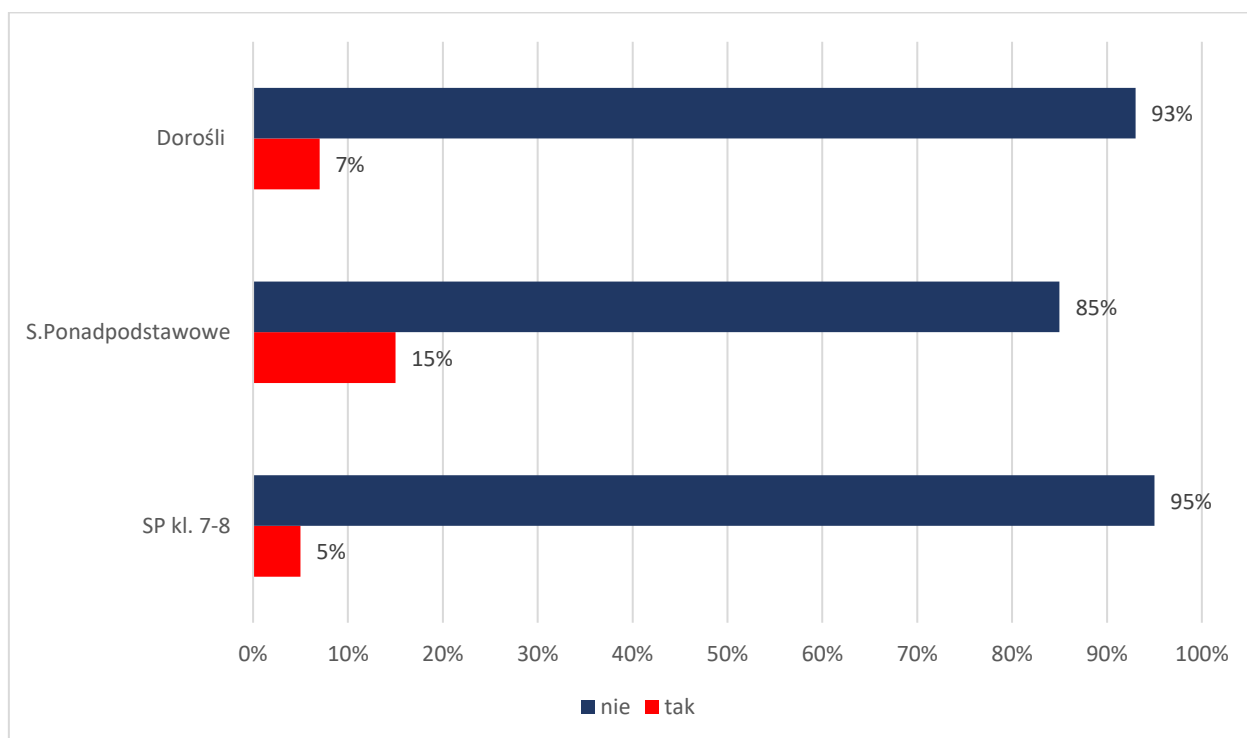
Źródło: dane Powiatowej Komendy Policji w Cieszynie, 2021.

Jak pokazują statystyki policyjne stwierdza się spadek stwierdzonych przestępstw wśród nieletnich na przestrzeni ostatnich 5 lat, natomiast wśród dorosłych w ostatnich 3 latach utrzymują się na zbliżonym poziomie. Należy pamiętać, iż wynik ten nie oznacza faktycznej skali zjawisk przestępczości w Cieszynie, a jedynie stwierdzone przestępstwa. Tak znaczący spadek w przypadku nieletnich może wiązać się ze stanem pandemii w tym czasie.

5.1. Zażywanie narkotyków i innych substancji psychoaktywnych

Wśród dzieci i młodzieży temat narkotyków nie jest tematem tabu. Powszechność informacji w przekazach medialnych, jak i w codziennym życiu oswaja młodego człowieka i uświadamia istnienia nielegalnych substancji psychoaktywnych – narkotyków i dopalaczy. Respondentów zapytano, czy doświadczyli w swoim życiu namowy do zażycia takiego środka odurzającego – odpowiedzi na wykresie 12.

Wykres 12. Informacje nt. doświadczenia namowy do spróbowania narkotyków/dopalaczy.

Źródło: opracowanie własne.

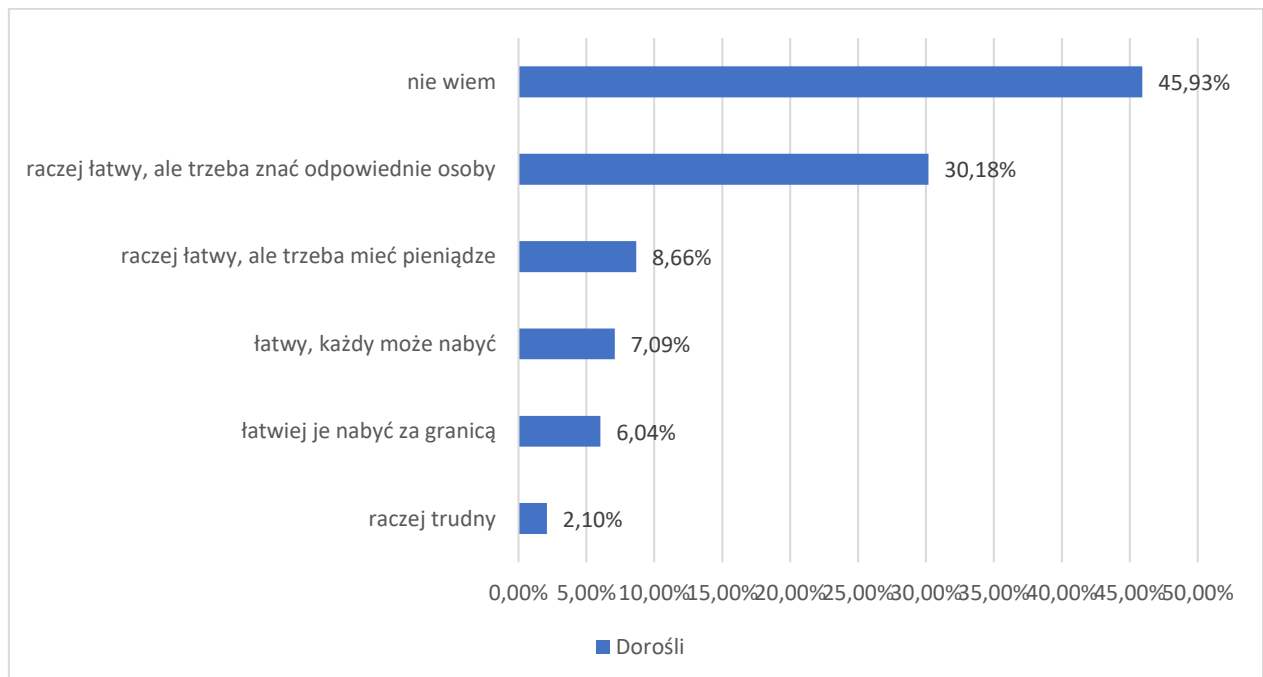
Wśród dorosłych Odpowiedzi uczniów szkół podstawowych ukazują, że co dwudziesty młody człowiek z klas 7-8, spotkał się już z taką propozycją. Wśród uczniów szkół średnich takie zdarzenia zaznaczyło prawie 15% badanych. Są to niepokojące wyniki, które powinny szczególnie uwrażliwić rodziców, wychowawców oraz samych uczniów na kwestie wczesnego zgłaszania i informowania o takich zdarzeniach. Działania prewencyjne oraz wspieranie kompetencji wychowawczych rodziców daje szansę na uniknięcie przez młodzież problemów wynikających z posiadania, zażywania i/lub nielegalnego dystrybuowania

narkotyków
i dopalaczy.

5.2. Opinie na temat dostępności narkotyków w Cieszynie

Dostępność narkotyków i dopalaczy w opinii badanych dorosłych to kolejny wskaźnik ewentualnej skali zagrożeń. W pierwszej kolejności należy wskazać, że prawie połowa dorosłych respondentów nie ma wiedzy na temat dostępności narkotyków – 45%, 2% uważa, że dostęp do narkotyków w mieście jest trudny, natomiast 6% twierdzi, iż łatwiej jest nabyć je za granicą aniżeli po polskiej stronie, 8% badanych uważa, iż dostęp do narkotyków jest łatwy, wystarczy mieć pieniądze, a 7% badanych ocenia, że dostęp jest łatwy i każdy może nabyć narkotyki, aż 30% uważa, że wystarczy znać odpowiednie osoby.

Wykres 13. Ocena dostępu do narkotyków i dopalaczy w opinii dorosłych mieszkańców Cieszyna.

Źródło: opracowanie własne

W tabeli 3 zaprezentowano dane Powiatowego Inspektoratu Sanitarno-Epidemiologicznego w Cieszynie z pięciu ostatnich lat dotyczące liczby osób zatrutych środkami psychoaktywnymi, które wymagały interwencji medycznej. Sytuacje te w ciągu ostatnich lat praktycznie nie występowały. Świadczy to jedynie o tym, iż nie dochodzi do

zwiększonej liczby zatruć, a nie, że problem zażywania środków psychoaktywnych nie istnieje.

Tabela 3. Zatrucia środkami psychoaktywnymi w Gminie Cieszyn.

rok	Zatrucia środkami psychoaktywnymi		
	dopalacze/lub inne nowe substancje psychoaktywne	kobiety	mężczyźni
2015	26	4	22
2016	7	-	7
2017	6	-	6
2018	7	1	6
2019	2	1	1

Źródło: *Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii Miasta Cieszyna na rok 2021* (MOPS, 2020, s. 16.).

6. Uzależnienia behawioralne od multimediiów – skala zagrożeń

Współczesny człowiek funkcjonuje w rzeczywistości wielowymiarowej, rozszerzonej. Sposób komunikacji tradycyjny oparty na fizycznej obecności, został zastąpiony możliwością spotkania i komunikacji „*interface-to interface*”. (Wasylewicz, 2012, s. 121) Wyznacznikiem tego funkcjonowania jest ilość czasu spędzana poprzez popularne narzędzia (sprzęty), dające możliwość funkcjonalności w zakresie: komunikacji głosowej i video, dostępu do wszelkich informacji poprzez Internet, portali społecznościowych, gier (w tym gier online), zdalnej nauki. Przy czym poniższe zagadnienia dotyczące częstotliwości i czasu korzystania ze sprzętów multimedialnych podane były z instrukcją dotyczącą wykluczenia z tego czasu nauki zdalnej, co do której wiadomo, iż realizowana była ona zgodnie ze zbliżonym czasem trwania zajęć tradycyjnych – stacjonarnych. Wobec czego faktyczny zakres korzystania z multimediiów zapewne był większy, od tego z wyboru własnego. Poniżej preferencje korzystanie z wybranych sprzętów multimedialnych (Tabela 4).

Tabela 4. Częstotliwość korzystania z wybranych sprzętów (w ciągu tygodnia)

Dorośli mieszkańcy						
rodzaj sprzętu	nie korzystam	1-2 dni w tygodniu	3- 4 dni w tygodniu	5-6 dni w tygodniu	codziennie	Suma %
Telefon	0,6%	2,6%	2,6%	2,9%	91,2%	100,00%
Tablet	85,3%	5,9%	2,8%	0,3%	5,6%	100,00%
Komputer/laptop	12,8%	16,9%	9,3%	13,1%	47,9%	100,00%
Szkoły Ponadpodstawowe						
rodzaj sprzętu	nie korzystam	1-2 dni w tygodniu	3- 4 dni w tygodniu	5-6 dni w tygodniu	codziennie	Suma %
Telefon	0,28%	0,56%	0,91%	2,59%	95,6%	100,0%

Tablet	91,53%	3,29%	1,40%	0,91%	2,87%	100,00%
Komputer/laptop	3,43%	5,32%	7,49%	29,48%	54,27%	100,00%
SP kl. 7-8						
rodzaj sprzętu	nie korzystam	1-2 dni w tygodniu	3- 4 dni w tygodniu	5-6 dni w tygodniu	codziennie	Suma %
Telefon	1,48%	2,79%	3,11%	5,74%	86,89%	100,00%
Tablet	82,95%	6,72%	2,62%	2,79%	4,92%	100,00%
Komputer/laptop	3,61%	2,62%	4,43%	31,48%	57,87%	100,00%
SP kl. 4-6						
rodzaj sprzętu	nie korzystam	1-2 dni w tygodniu	3- 4 dni w tygodniu	5-6 dni w tygodniu	codziennie	Suma %
Telefon	3,3%	9,1%	12,6%	14,4%	60,5%	100,00%
Tablet	75,7%	10,6%	4,2%	3,6%	5,8%	100,00%
Komputer/laptop	5%	7,7%	8%	38,2%	41%	100,00%

Źródło: opracowanie własne

Z danych wynika, iż najbardziej popularnym sprzętem i wykorzystywanym najczęściej jest telefon – 95% uczniów szkół ponadpodstawowych korzysta z niego codziennie, ponad połowa (54%) codziennie korzysta z komputera/laptopa, najmniej osób sięga po tablet (91,53%). Opisując częstotliwość korzystania ze sprzętów multimedialnych należy wskazać, iż w ogóle z telefonu nie korzysta 0,28% badanych uczniów, więc jest to jedno z najbardziej popularnych urządzeń, które obecnie spełnia nie tylko funkcje komunikacyjne, ale często jest centrum multimedialnym. Telefon, a właściwie smartfon jest aparatem fotograficznym, galerią, bankiem danych i kontaktów, posiada aplikacje obsługujące strony internetowe, aplikacje umożliwiające wygodne przeglądanie popularnych stron i portali, aplikacje sprzedażowe, aplikacje portali społecznościowych, umożliwia gry również i wiele innych, które dedykowane są odbiorcom w różnym wieku. A co najważniejsze współczesny telefon jest smartfonem,

który można personalizować, zarówno, jeśli chodzi o jego funkcjonalność, jak i estetykę. Jest to sprzęt, który może być gadżetem. Te wszystkie cechy ogólnie opisane stanowią zarówno ukłon w stronę młodego pokolenia, jak i bardzo silny bodziec warunkujący sposób spędzania czasu.

Odnosząc się do wyników uczniów szkół podstawowych klas 7-8 widzimy, bardzo podobną tendencję związaną z częstotliwością korzystania z wymienionych sprzętów, z tym, że wyższy jest wskaźnik codziennego i 5-6 dniowego (na tydzień) korzystania z komputera/laptopa w przypadku uczniów ostatnich klas szkół podstawowych. Wysoki, aczkolwiek najniższy z prezentowanych jest wskaźnik tygodniowej częstotliwości korzystania z komputera przez uczniów kl. 4-6 cieszyńskich podstawówek – 41% używa go codziennie, ok. 48% 5-6 razy w tygodniu. Z kolei codziennie z telefonu korzysta ok. 60% dzieci z tej grupy badanej. Nieco więcej niż w poprzednich omawianych grupach, bo około jednej czwartej korzysta z tabletu (zapewne z uwagi na podstawowe jego funkcje i mobilność).

Nie tylko częstotliwość korzystania ze sprzętu jest istotna z punktu widzenia zagrożeń uzależnianiami, ale przede wszystkim czas spędzany za pośrednictwem tych urządzeń. O co zapytano respondentów (Tabela 5).

Tabela 5. Czas korzystania z poszczególnych sprzętów w ciągu dnia.

Dorośli mieszkańcy Cieszyna					
Rodzaj sprzętu	nie korzystam	do 1 godziny dziennie	2-3 godziny	więcej niż 3 godziny	Suma %
telefon	0,6%	27,1%	30,4%	41,9%	100,00%
tablet	87,3%	6,5%	3,3%	2,9%	100,00%
komputer/laptop	13,8%	19%	15,7%	51,5%	100,00%
Szkoly Ponadpodstawowe					
Rodzaj sprzętu	nie korzystam	do 1 godziny dziennie	2-3 godziny	więcej niż 3 godziny	Suma %

telefon	0,28%	10,08%	31,79%	57,84%	100,00%
tablet	93,07%	3,71%	1,33%	1,89%	100,00%
komputer/laptop	12,82%	26,26%	22,83%	38,10%	100,00%
SP kl. 7-8					
Rodzaj sprzętu	nie korzystam	do 1 godziny dziennie	2-3 godziny	więcej niż 3 godziny	Suma %
telefon	2,30%	16,23%	29,51%	51,97%	100,00%
tablet	86,07%	8,52%	2,46%	2,95%	100,00%
komputer/laptop	11,97%	22,95%	25,25%	39,84%	100,00%
SP kl. 4-6					
Rodzaj sprzętu	nie korzystam	do 1 godziny dziennie	2-3 godziny	więcej niż 3 godziny	Suma %
telefon	4,1%	31,7%	34,9%	29,3%	100,00%
tablet	79,8%	12,9%	5%	2,3%	100,00%
komputer/laptop	17,3%	32,2%	24,6%	25,9%	100,00%

Źródło: opracowanie własne

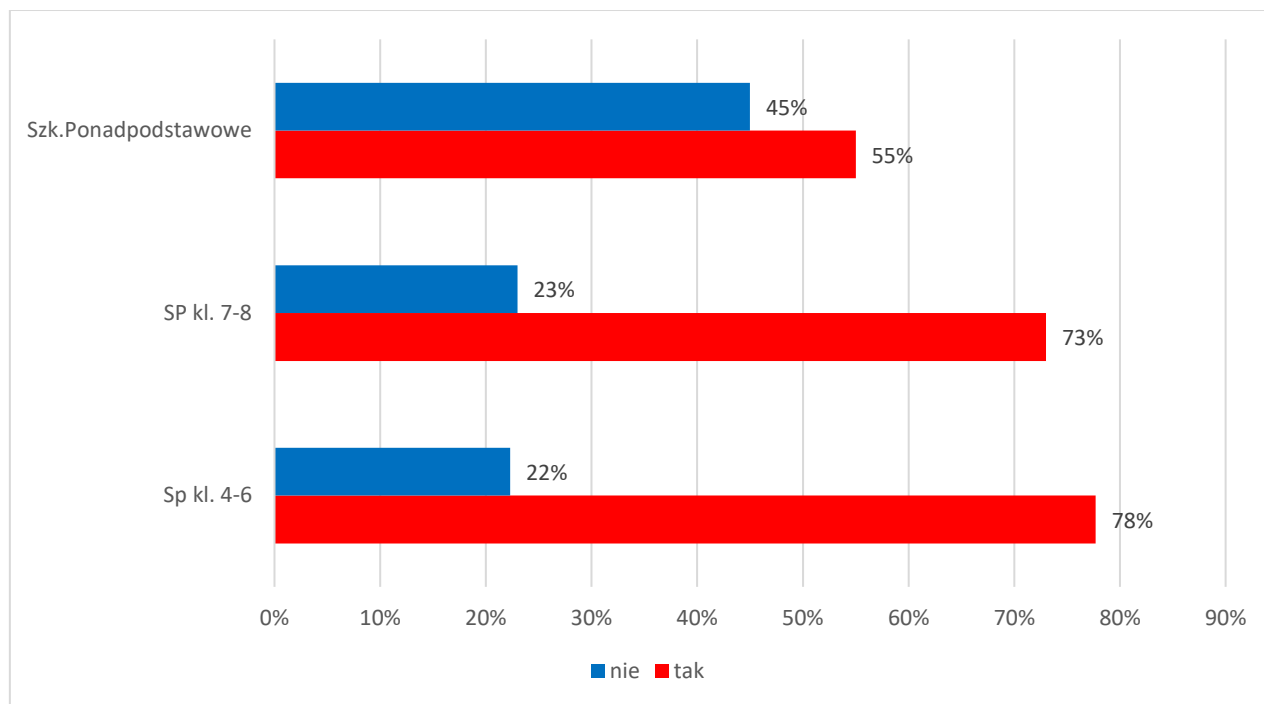
Dorośli najczęściej czasu korzystają z telefonu ponad 40% ponad 3 godziny dziennie, a po prawie 60% od 1-3 godzin.

Wyniki dotyczące młodzieży szkół średnich mówią, że prawie 60% z nich korzysta więcej niż 3 godziny dziennie z telefonu, ponad 30% między 2-3 godziny. Przed komputerem/laptopem powyżej 3 godzin zasiada 38% badanych, ok. 48% natomiast spędza od 1-3 godzin dziennie. Adekwatnie do deklaracji znikomy procent uczniów spędza czas za pośrednictwem tabletu.

Uczniowie ostatnich szkół podstawowych w czasowym budżecie korzystania ze sprzętów deklarują bardzo podobne czasy, jak ich starsi koledzy i koleżanki ze szkół ponadpodstawowych. Z taką, różnicą, iż wyższy jest wskaźnik spędzania czasu ponad 3 godziny (uczniowie kl. 7-8), jeśli chodzi o komputer, jak i telefon (kl. 4-6).

Kolejną kwestią jest fakt grania w gry komputerowe, to jedna z aktywności, która przyczyni się do ewentualnych zagrożeń (gry o nieodpowiedniej treści, nieadekwatne do wieku, zagrożenia związane z grą w sieci). Wykres 14 obrazuje wskaźniki % deklaracji grania w gry komputerowe wśród dzieci i młodzieży.

Wykres 14. Deklaracje uczniów cieszyńskich szkół dotyczące grania w gry komputerowe.

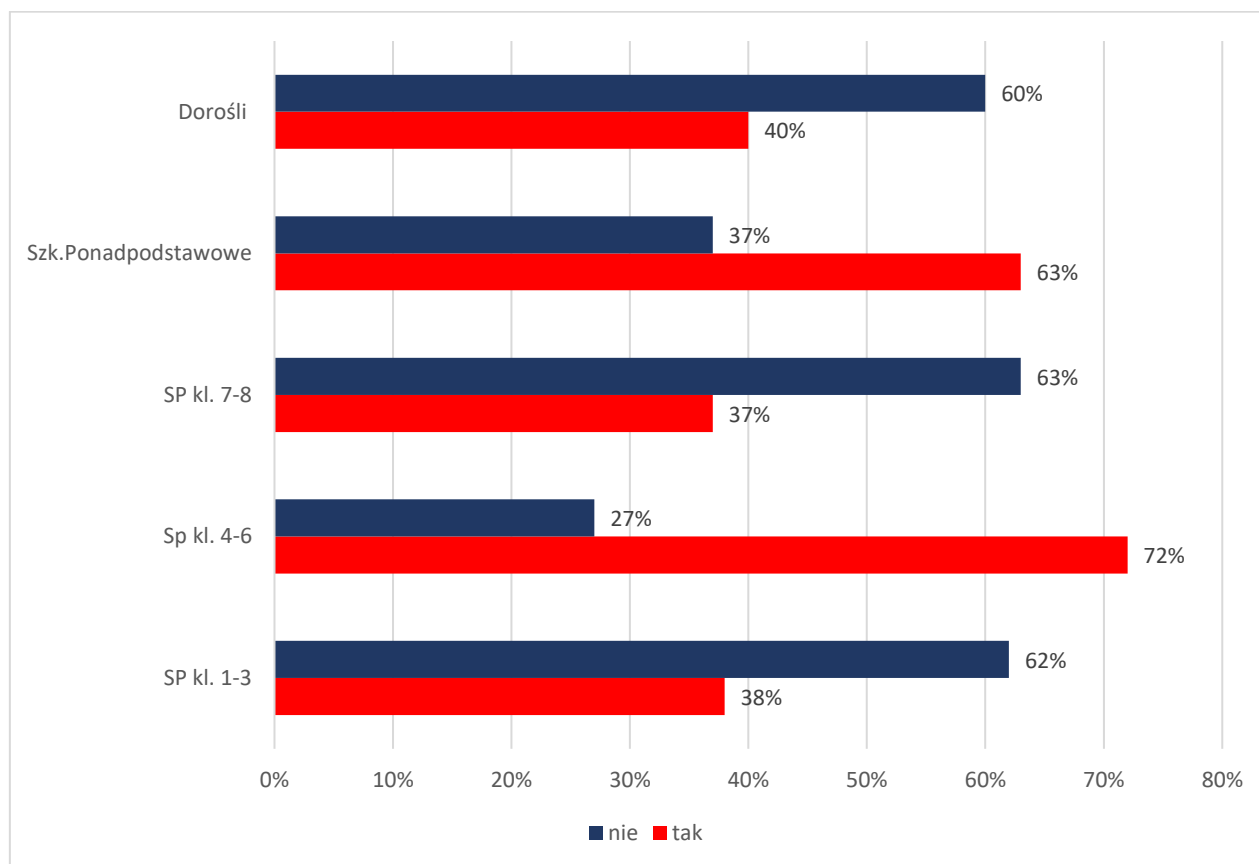

Źródło: opracowanie własne.

Czy granie w gry komputerowe jest dalej popularne wśród uczniów – okazuje się, że tak, a nawet bardzo. Zdecydowana większość badanych z klas 4-6 (78%) i kl. 7-8 (72%) szkół podstawowych wskazuje, że gra w gry komputerowe, wśród uczniów szkół ponadpodstawowych jest to też ponad połowa (55%).

Kolejnym wyznacznikiem ryzyka uzależnień behawioralnych od multimedii jest fakt nie tylko spędzania długiego czasu na korzystaniu ze sprzętów multimedialnych, ale zaniedbywania ważnych spraw, a do tego przyznaje się 40% dorosłych, 63% młodzieży szkół średnich i 37% uczniów szkół podstawowych kl. 7-8, aż 72% uczniów kl. 4-6, a także 38% uczniów kl. 1-3. (Wykres 15).

Wykres 15. Deklaracje respondentów dotyczące zaniedbania zrobienia ważnych rzeczy spowodowane zaangażowaniem w grę, Internet.

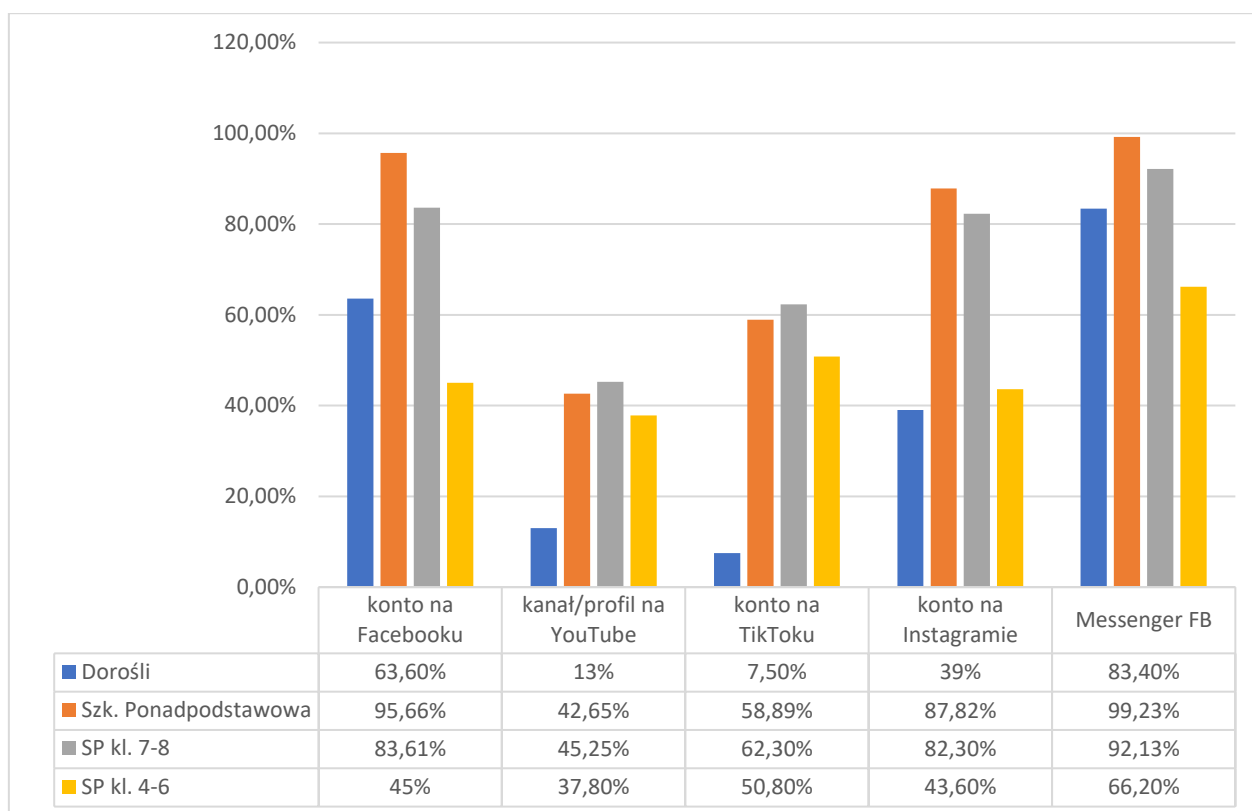

Źródło: opracowanie własne

Kolejnym ciekawym aspektem, jest fakt posiadania przez dzieci i młodzież profili/kont w popularnych portalach społecznościowych. Korzystanie z niektórych uwarunkowane jest wiekiem lub wymaga zgody opiekuna prawnego. W praktyce jednak dostęp do nich opiera się tylko na deklaracji i możliwości zarejestrowania. Co więcej, rejestracja na odległość, brak bezpośredniego kontaktu, poczucie anonimowości powoduje, że niektórzy użytkownicy tworzą jedną lub kilka tożsamości. Tak w przypadku osób dorosłych może być to podyktowane oddzieleniem sfery zawodowej od prywatnej, ale też podszywanie się pod tożsamość w celu realizowania własnych potrzeb (w skrajnych przypadkach nielegalnie i szkodliwie). W przypadku młodych kreowanie tożsamości, a szczególnie wizerunku w mediach społecznościowych idzie w parze z trendem rówieńczym, modą i również realizacją własnych potrzeb.

Zapytano respondentów, jak wygląda ich aktywność w mediach społecznościowych, na których portalach mają swoje konta/profile – informacje uzyskane od respondentów ilustrują wykres 16).

Wykres 16. Posiadanie przez respondentów konta/profilu w mediach społecznościowych.

Źródło: opracowanie własne.

Największą aktywność w mediach społecznościowych i portalach wykazują uczniowie szkół ponadpodstawowych oraz kl. 7-8. Wśród młodzieży szkół średnich najbardziej popularne są: Messenger FB (korzysta z niego 99% badanych), kolejno profil (profile) na Facebooku posiada 95%, konto (konta) na Instagramie 87%, nieco mniej osób korzysta z TikToka

i YouTube (mają one funkcjonalność raczej określoną na odbiór, aniżeli personalizowanie własnych profili). Należy przy tym zaznaczyć, że niektórzy uczniowie, preferują różne portale społecznościowe, a co więcej inaczej niż w przypadku popularnej niegdyś platformy „Nasza Klasa”, można założyć jedno lub więcej profili, a nawet fikcyjnych kont do różnych celów. Stąd też popularność takiej formy aktywności, czyli większe możliwości kreowania własnych profili, identyfikowania się z sobie podobnymi osobami, poglądami, zainteresowaniami (lub ich wizerunkiem) oraz anonimowość.

W przypadku młodszych adolescentów z klas 7-8 szkół podstawowych najwięcej, bo 92% pytanych korzysta z komunikatora FB, ponad 83% ma profil na Facebooku, i prawie tyle samo osób deklaruje, że ma profil na Instagramie (82%). Zatem można stwierdzić, iż większość młodych ludzi jest bardzo aktywna w mediach społecznościowych.

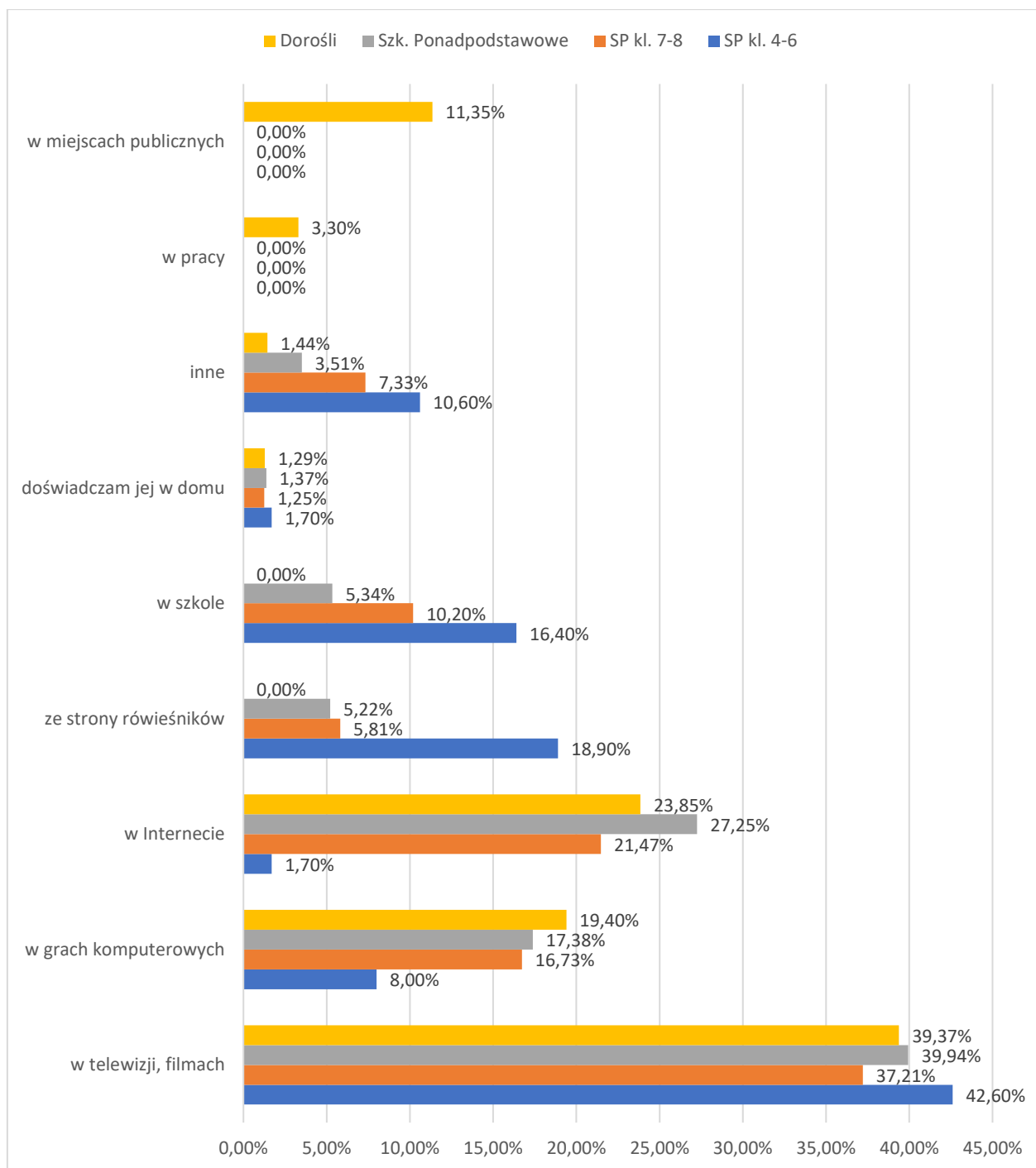
Niepokojąca jest za to aktywność młodszych dzieci, które wskazują na konta profile w wybranych portalach, zdecydowanie może to wskazywać, że ani oni, ani rodzice nie do końca wiedzą o takich aktywnościach, przyzwalają lub nie czytają regulaminów dotyczących kryteriów wieku.

Podsumowując zagrożenie uzależnieniami behawioralnymi od multimediiów jest w świetle badań bardzo realne, zarówno w aspekcie częstotliwości korzystania przez młodych za pośrednictwem telefonów, komputerów, laptopów, jak i deklarowanego czasu. Ponadto wyniki badań ukazują wystąpienie wskaźników potwierdzających bardzo małą kontrolę rodziców/opiekunów co do czasu korzystania, aktywności dzieci i młodzieży w sieci, treści, z jakimi mają do czynienia młodzi – 96% ankietowanych uczniów szkół średnich potwierdza, że rodzice nie kontrolują czasu spędzanego na telefonie czy komputerze, ani treści; nieco mniej, bo 72% uczniów szkół podstawowych ostatnich klas podobnie, a w przypadku dzieci z klas 4-6 14% twierdzi, że „nie”, a 34% „nie wie”. Mimo, iż wskaźnik ten jest niższy i być może nie wszyscy uczniowie mają świadomość kontroli lub też monitorowania ze strony opiekunów, to jednak poczucie braku takich ingerencji ze strony dorosłych w przypadku młodych ankietowanych jest niepokojący. Zachodzi zatem ryzyko różnych zagrożeń, takich jak nadużywanie multimediiów, gier (w efekcie uzależnienie), szkodliwy wpływ na psychikę i modelowanie zachowań u młodych, zagrożenie bycia cyber-ofiarą/ cyber-sprawcą przemocy, hejtu i mowy nienawiści, preferowanie świata wirtualnego od rzeczywistego i wszystkie wtórne tego konsekwencje. Należy pamiętać, iż z rozwojem współczesnych technologii, będą one coraz bardziej atrakcyjne i funkcjonalne, a świat wirtualny już funkcjonuje równocześnie z tym realnym, zwłaszcza w aktywności młodych. Natomiast jest to świat pełen zagrożeń, zatem konieczne jest wdrażanie działań mających na celu wykształcenie właściwej higieny korzystania z multimediiów w celu zapobiegania chociażby uzależnieniom od gier, Internetu i innych zachowań w cyberprzestrzeni. Problemy związane z nadużywaniem multimediiów/gier w swoim najbliższym otoczeniu wskazują uczniowie w poszczególnych środowiskach o czym szerzej w kolejnych aspektach dotyczących problemów społecznych.

7. Przemoc w opiniach badanych

Kolejnym zadaniem zarówno uczniom, jak i dorosłym pytaniem było – Gdzie najczęściej spotykasz się z zachowaniami agresywnymi i przemocą? - odpowiedzi na to pytanie obrazuje poniższy wykres 17.

Wykres 17. Miejsca, gdzie najczęściej respondenci spotykają się z agresją i przemocą.

Źródło: opracowanie własne.

Wśród wszystkich grup badanych najczęściej odpowiedzi uzyskały środki masowego przekazu - telewizja i filmy. Kolejno wskazują na Internet oraz gry komputerowe - ważne jest, że uczniowie mają świadomość takich treści (oprócz kl. 4-6 – tu wskaźnik jest najniższy), świat wirtualny i mediów stanowi dla nich ważną część życia. Natomiast kolejno najmłodszy wskazują na zachowania agresywne ze strony rówieśników i w szkole. Z kolei ponad 1% ankietowanych z każdej grupy stwierdza, że doświadcza jej w domu. Wśród innych wskazań znalazły się konkretne miejsca lub wskazania na konkretne osoby, lub grupy osób, czasem odnotowywano hejt i mowę nienawiści, jak również wskazania na członków rodziny.

Podobna perspektywę występowania przemocy wykazują uczniowie szkół ponadpodstawowych, zwłaszcza jeśli chodzi o wskazywanie takich treści w telewizji, filmach i Internecie, grach komputerowych. Co świadczy też o identyfikacji tych zachowań, a także sięganie po treści, w których już taka doza przemocy występuje. Natomiast znacznie mniej wskazań dotyczy zachowań agresywnych obserwowanych u rówieśników, czy w szkole, aczkolwiek występują. Może być to spowodowane większą kontrolą zachowań w tym wieku aniżeli u uczniów kl. 4-6, ale też należy pamiętać, iż badania prowadzono w trakcie zdalnego nauczania, zatem w bezpośrednich doświadczeniach faktycznie z przyczyn ograniczeń kontaktów ten wskaźnik nie jest wysoki w obydwu grupach.

Ponadto 11% dorosłych mieszkańców obserwuje zjawisko przemocy w miejscach publicznych, a 3,3% twierdzi, że doświadcza jej w miejscu pracy.

7.1. Różne oblicza przemocy rówieśniczej w perspektywie cieszyńskich uczniów

Wielość form i kontekstów przemocy nie jest możliwa do określenia w prostych pytaniach dotyczących występowania u danej jednostki. Takie pytania też budzą emocje i stawiają respondentów w sytuacji poczucia się oskarżonym. Wobec tego o różne formy zachowań agresywnych i przejawów przemocy zapytani zostali biorący udział w badaniach mieszkańcy w odniesieniu do ich obserwacji.

78% najmłodszych uczniów klas 1-3 cieszyńskich podstawówek twierdzi, że w ich szkole są dzieci, które są niegrzeczne i dokuczają innym dzieciom. 69% najmłodszych potrafi rozpoznać i przyznać się do zachowania agresywnego.

Zadaniem uczniów było wskazanie na częstotliwość występowania wybranych przejawów zachowań agresywnych/przemocowych, które obserwują na co dzień u własnych kolegów/rówieśników (tabela 6, tabela 7). Na wstępie należy zauważyć, że świadomość występowania poszczególnych zachowań niewłaściwych w środowisku rówieśniczym nie należy oceniać jednoznacznie, jako skalę występowania zjawiska, a raczej jako wiedzę i świadomość występowania ich w ogóle w doświadczeniach nastolatków na co dzień.

Tabela 6. Częstotliwość występowania zachowań wśród rówieśników w opinii uczniów szkół podstawowych kl. 7-8.

Zachowanie rówieśników– częstotliwość	nigdy	rzadko	czasem	często
wulgarnie wyrażanie się	9,51%	17,21%	25,25%	48,03%
obrażanie kolegów/koleżanek	17,87%	31,80%	29,02%	21,31%
wagary	49,18%	34,26%	11,97%	4,59%
kłamstwa w poważnych sprawach	34,92%	35,90%	20,82%	8,36%
kradzież	82,95%	12,46%	3,61%	0,98%
agresywne zachowanie – uderzanie, bicie innych	56,39%	27,70%	9,51%	6,39%
zażycie narkotyków/dopalaczy	88,85%	7,38%	1,80%	1,97%
plotkowanie – obgadywanie	15,57%	22,95%	28,69%	32,79%
palenie papierosów/e-papierosów	58,69%	18,36%	13,61%	9,34%
hejt w Internecie	53,61%	20,98%	13,93%	11,48%

Źródło: opracowanie własne.

Uczniowie szkół podstawowych najczęściej przyznają, że obserwowane zachowania u rówieśników to: wulgarnie wyrażanie się ponad 48%, kolejno obrażanie kolegów/koleżanek, plotkowanie, kłamstwa, hejt w Internecie. Nieco rzadziej agresja bezpośrednia, palenie papierosów czy np. wagary. Należy zwrócić uwagę, że w każdej kategorii częstotliwości obserwowanych w środowisku szkolnym i rówieśniczym zdarzeń występują odpowiedzi, co świadczy, iż w percepcji tych uczniów problem w jakimś stopniu wystąpił (może dotyczy tylko nielicznych, wtajemniczonych, lub też obserwatorów, jak i uczestników takich zdarzeń).

Tabela 7. Częstość występowania zachowań wśród rówieśników w opinii uczniów szkół ponadpodstawowych.

Zachowanie rówieśników– częstość	nigdy	rzadko	czasem	często
wulgarnie wyrażanie się	4,20%	8,33%	31,79%	55,67%
obrażanie kolegów/koleżanek	14,78%	38,87%	27,73%	18,63%
wagary	21,50%	40,48%	27,03%	10,99%
kłamstwa w poważnych sprawach	29,48%	45,73%	18,77%	6,02%
kradzież	86,76%	10,22%	1,47%	1,54%
agresywne zachowanie – uderzanie, bicie innych	70,10%	21,29%	5,18%	3,43%
zażycie narkotyków/dopalaczy	77,10%	14,78%	4,83%	3,29%
plotkowanie – obgadywanie	11,20%	27,52%	34,24%	27,03%
palenie papierosów/e-papierosów	24,86%	18,84%	24,16%	32,14%
hejt w Internecie	54,41%	25,70%	11,13%	8,75%

Źródło: opracowanie własne.

Wśród uczniów szkół ponadpodstawowych sposoby agresywnego zachowania się i niewłaściwego zachowania na pierwszym miejscu pokrywają się z deklaracjami młodszych uczniów. Jedna trzecia wskazuje, że wśród rówieśników często zdarza się palenie papierosów i e-papierosów. 14% ankietowanych potwierdza rzadkie występowanie u rówieśników zażywania narkotyków/dopalaczy. Biorąc pod uwagę fakt, iż grupa rówieśnicza ma w tym wieku duży wpływ na modelowanie niewłaściwych zachowań i utwierdzenie co do powszechności ich występowania a w powiązaniu z wizją braku konsekwencji ze strony rodziców czy też szkoły, stanowi to obszar szczególnych obserwacji i profilaktyki ukierunkowanej na zasoby uczniów, a nie tylko na wzmocnienie zakazów.

Najczęściej doświadczane i zauważane formy zachowań agresywnych w obydwu prezentowanych grupach uczniów wskazują na powszechność wulgarnego zachowania się, obrażania i plotkowania. Agresja werbalna dominuje i doświadcza jej bezpośrednio lub pośrednio większość uczniów. Nawyki formułowania wulgarnych sądów i uproszczeń, gdy stanowią one żywy język są szybko utrwalane zarówno w języku czynnym, jak i biernym. Nie tylko mają znaczenie na kształtowanie się kultury osobistej, ale też sposób komunikowania się

z innymi, wulgaryzmy upraszają i obrażają, dlatego szczególnie problem ten powinien być na bieżąco omawiany.

7.2. Społeczna percepcja przemocy – deklaracje reakcji na przemoc i naruszanie norm społecznych, prawnych

W życiu codziennym jesteśmy świadkami różnych zdarzeń społecznych, reakcji negatywnych, działań łamiących prawa i nietykalność drugiego człowieka. Przemoc może przybierać formę pośrednią lub bezpośrednią, psychiczną, fizyczną, emocjonalną lub ekonomiczną. W tabeli 8 i 9 zostały zestawione dane dotyczące sposobu reagowania przez nastolatków na sytuacje powszechnie uznawane za agresywne, zagrażające, łamiące zasady społeczne i prawne.

Tabela 81. Deklaracja zachowania uczniów szkół podstawowych kl. 7-8 w wybranych sytuacjach.

Sytuacja zachowanie	Nie angażuję się, nikomu nie mówię	Rozmawiam o tym z rodzicami/bliskimi	Zawiadamiam nauczycieli	Zawiadamiam odpowiednie służby np. Policję	Zwracam uwagę lub interweniuję
Agresja i przemoc rówieśników np. bójka, gnębienie, napaść	12,20%	15,80%	5,15%	8,15%	58,72%
Hejt w Internecie	51,31%	17,54%	2,62%	3,61%	24,92%
Wandalizm np. niszczenie własności szkoły, przystanków, pisanie po murach	37,05%	5,41%	26,56%	16,39%	14,59%
Notoryczne kłamstwa w ważnych sprawach	28,20%	20,82%	8,69%	3,93%	38,36%
Spożywanie alkoholu przez rówieśników	49,67%	11,97%	15,90%	6,07%	16,39%
Palenie papierosów, e-papierosów	53,44%	10,82%	14,92%	4,59%	16,23%

Plotkowanie, oczernianie innych	36,07%	13,61%	7,54%	1,97%	40,82%
Sprzedaż i/lub udostępnianie i/lub posiadanie narkotyków/dopalaczy	37,54%	10,16%	11,48%	31,97%	8,85%
Przemoc w rodzinie	24,92%	19,18%	10,82%	29,02%	16,07%
Wagary	62,62%	5,57%	21,64%	1,64%	8,52%
Kradzież	25,25%	9,84%	10,49%	38,20%	16,23%

Źródło: opracowanie własne

Tabela 9. Deklaracja zachowania uczniów szkół ponadpodstawowych w wybranych sytuacjach.

	Nie angażuję się, nikomu nie mówię	Rozmawiam o tym z rodzicami/bliskimi	Zawiadamiam nauczycieli	Zawiadamiam odpowiednie służby np. Policję	Zwracam uwagę lub interweniuje
Agresja i przemoc rówieśników np. bójka, gnębienie, napaść	18,21%	9,80%	15,69%	4,55%	51,75%
Hejt w Internecie	55,67%	12,96%	2,10%	2,45%	26,82%
Wandalizm np. niszczenie własności szkoły, przystanków, pisanie po murach	45,03%	8,12%	16,25%	12,54%	18,07%
Notoryczne kłamstwa w ważnych sprawach	30,46%	20,38%	2,45%	0,63%	46,08%
Spożywanie alkoholu przez rówieśników	78,36%	7,21%	2,87%	1,40%	10,15%
Palenie papierosów, e-papierosów	82,07%	6,02%	2,38%	0,91%	8,61%
Plotkowanie, oczernianie innych	37,96%	13,59%	1,96%	0,63%	45,87%
Sprzedaż i/lub udostępnianie i/lub posiadanie narkotyków/dopalaczy	56,58%	10,85%	5,18%	17,30%	10,08%
Przemoc w rodzinie	26,75%	24,09%	6,79%	22,48%	19,89%

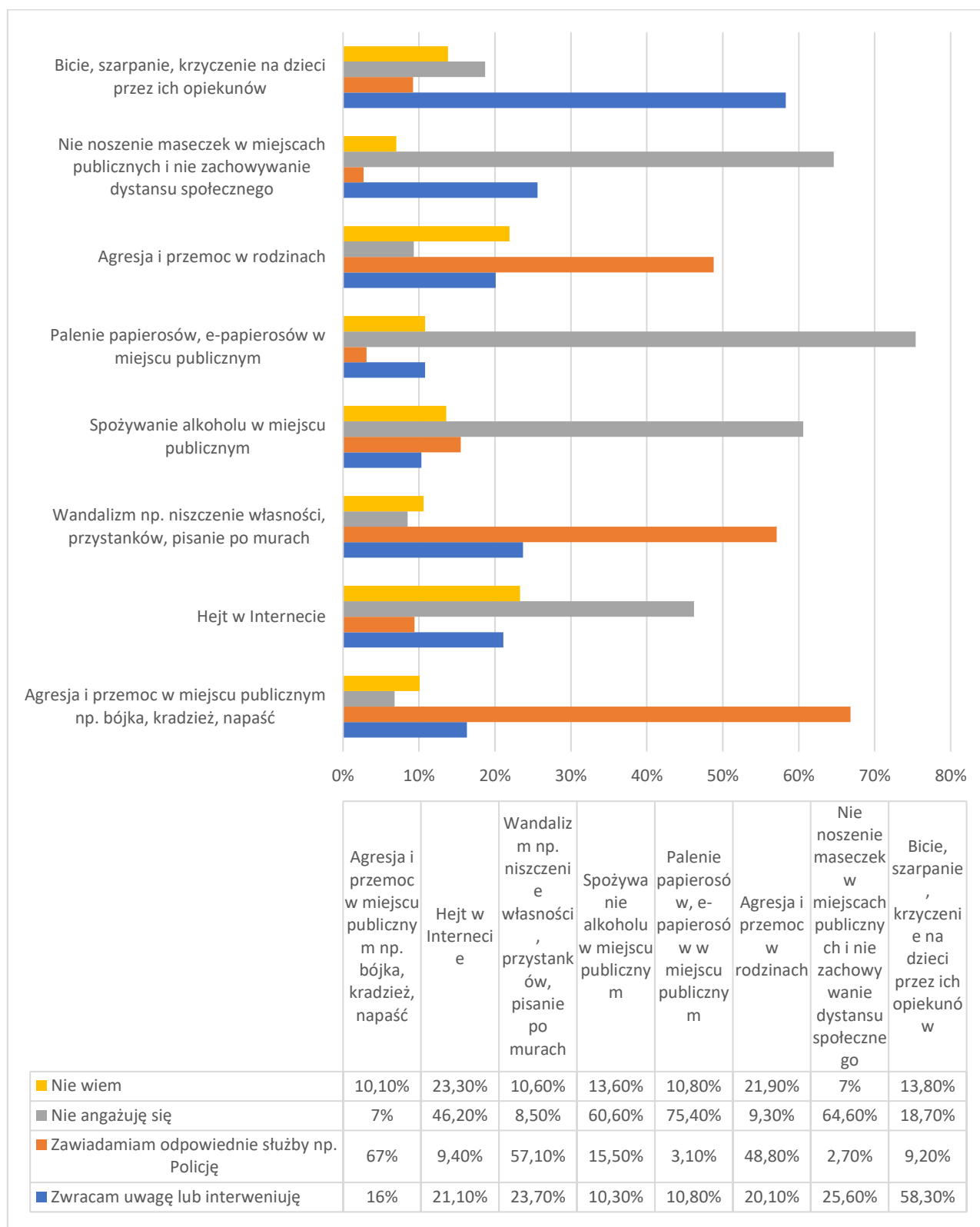
Wagary	83,96%	5,67%	3,78%	0,56%	6,02%
Kradzież	27,17%	10,15%	4,48%	31,37%	26,82%

Zródło: opracowanie własne

Wśród deklaracji odnośnie zachowania się i przyjęcia odpowiedniej postawy wobec wymienionych już zachowań społecznie niepożądanych, mamy nieco inne wyniki wśród młodzieży szkół średnich, a ich młodszymi kolegami. W przypadku tych pierwszych zdecydowanie rzadziej deklarują zaangażowanie się i reakcję na wagary, picie alkoholu przez rówieśników czy palenie papierosów. We wszystkich też sytuacjach zdecydowanie mniej są skłonni również zwracać się o pomoc lub interwencję do nauczycieli. Za to gotowi są podjąć działania w przypadku bójek, napaści, gnębienia. Szczegółowe dyspozycje zobrazowane są na powyższych wykresach. Z kolei uczniowie ostatnich klas szkół podstawowych deklarują zaangażowanie w przypadkach plotkowania i kłamstw, czyli przejawów werbalnych i stosunkowo możliwych przez nich do weryfikacji, ok. 26% informuje nauczycieli w przypadku stwierdzenia wandalizmu. Natomiast wobec agresji bezpośredniej bójek itp. Zdecydowanie ponad połowa uczniów interweniuje bezpośrednio, tylko ok. 12% zostawia tą informację dla siebie. W obydwu grupach respondentów największy jest odsetek deklarowanego braku reakcji wobec wagarów.

Z kolei dorośli mieszkańcy mieli ustosunkować się wobec nieco innego katalogu zachowań niepożądanych – ich deklaracje obrazuje poniższy wykres. Zdecydowanie najniższy wskaźnik reakcji odnotowuje się w przypadku palenia papierosów w miejscach publicznych, obowiązku przestrzegania obostrzeń związanych z Covid-19 (noszenia maseczek), picia alkoholu w miejscach publicznych. Najczęściej respondenci skłonni są reagować osobiście w przypadku krzywdy dzieci (bicia, szarpania), z kolei zawiadomić służby są skłonni wobec zagrożenia życia i zdrowia, wandalizmu w miejscach publicznych, przemocy domowej.

Wykres 17. Deklaracje zachowania się dorosłych mieszkańców wobec zjawisk zagrażających, przemocowych.

Źródło: opracowanie własne

7.3. Zagrożenie przemocą domową

Przemoc ma niejedno oblicze, to, które dotyczy rodziny wydaje się w społecznej percepcji i podjętych interwencjach istotne, aby ukazać skalę ujawnionych sytuacji. Poniżej zostały zaprezentowane dane z Komendy Powiatowej Policji w Cieszynie dotyczące liczby interwencji domowych na terenie Gminy Cieszyn oraz ilość interwencji, które zakończone zostały wprowadzeniem procedury Niebieskiej Karty przez funkcjonariuszy (tabela 10).

Tabela 10. Interwencje w rodzinach zakończone procedurą Niebieskiej Karty.

rok	liczba interwencji	interwencje zakończone procedurą Niebieskiej Karty
2016	305	61
2017	405	78
2018	281	41
2019	210	35
2020	189	30

Źródło: dane - Komenda Powiatowa Policji w Cieszynie, 2021

Dane te wskazują na zmniejszającą się liczbę interwencji zakończoną spisaniem części A – Niebieskiej Karty – czyli rozpoczęciem procedury. Dane te nie sumują się, świadczą o podjętych nowych procedurach wobec sprawców. Zdecydowanie też widać, iż liczba interwencji domowych jest znacznie wyższa od samego stwierdzenia przemy z punktu widzenia interwencji policyjnych. Ważne jest odniesienie się jednak do faktycznie realizowanych procedur z poziomu Zespołów Interdyscyplinarnych, i tu dane jednoznacznie wskazują, że liczba sporządzonych Niebieskich Kart utrzymuje się na stałym poziomie (brak danych za 2020).

Tabela 11. Realizacja Procedury „Niebieskie Karty” na terenie Gminy Cieszyn

	2015	2016	2017	2018	2019
liczba sporządzonych „Niebieskich Kart”	79	80	97	98	97

ofiary	kobiety	64	50	67	62	49
	mężczyźni	9	3	3	4	2
	dzieci	6	7	17	10	5
	dzieci (świadkowie)	55	06	86	50	96
liczba czynnych postępowań		157	141	140	96	97

Źródło: *Gminna strategia rozwiązywania problemów społecznych miasta Cieszyna na lata 2021 – 2024*

7.4. Stosowanie kar i konsekwencji w percepcji dzieci i młodzieży

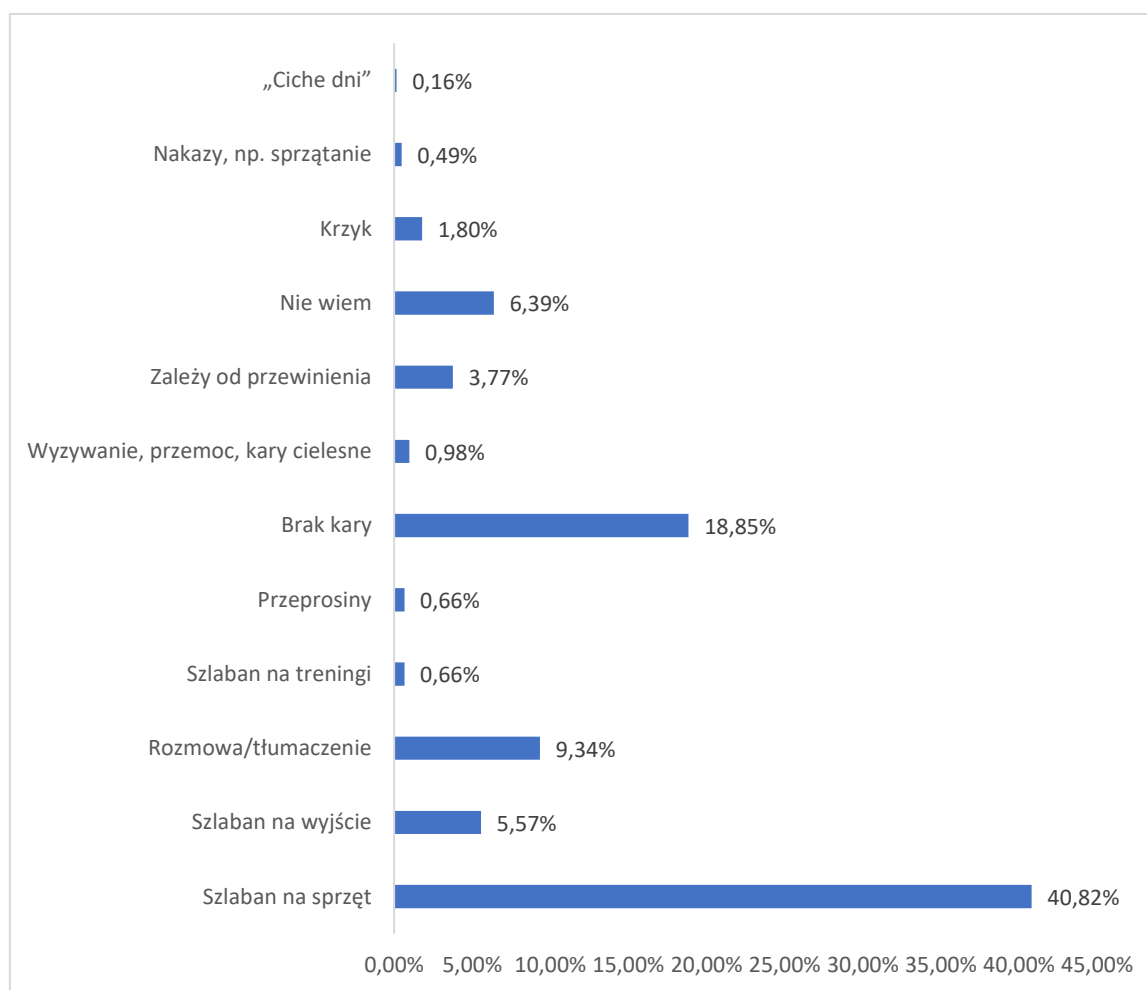
Konsekwencje, których doświadczają dzieci i młodzież ze strony swych opiekunów, jak już zaznaczono stanowią ważne narzędzie w procesie wychowania. Percepcja tych działań wychowawczych przez młodych jest równie ważna, ponieważ daje obraz świadomości konsekwencji, ich zakresu oraz uciążliwości. Dzieci w wieku wczesnoszkolnym jeszcze są konformistyczne wobec autorytetów – rodziców, nauczycieli, a także rzadziej zdarza im się zachowywać w sposób rażący społecznie czy wychowawczo. Także formy kar są przez nich łatwiej akceptowalne, dlatego też w ich świadomości zwłaszcza w klasach 1-3 duża część przyznaje (67%), że otrzymuje karę, gdy złamie zasady, coś źle zrobi. Co zmienia się jednak z czasem i rozwojowo (adekwatnie) dokładanym obowiązkom oraz w związku z kształtowaniem się zachowań zmierzających do realizacji własnych potrzeb.

Prawie połowa uczniów klas 4-6 cieszyńskich szkół podstawowych twierdzi, że nie dostaje kar lub nie wie czy dostaje od swoich rodziców/opiekunów. Natomiast zdecydowanie

Ci, którzy twierdzą, że tak podają, że najczęściej jest kara na sprzęt (granie) – 60%. Mały procent twierdzi, że są to kary cielesne 0,6%, 3% spotyka się z krzykiem (awanturą).

Z kolei uczniowie kl. 7-8 podali znacznie więcej różnych możliwości – wykres poniżej.

Wykres 18. Konsekwencje i kary otrzymywane od opiekunów/rodziców w percepcji uczniów szkół podstawowych kl. 7-8.

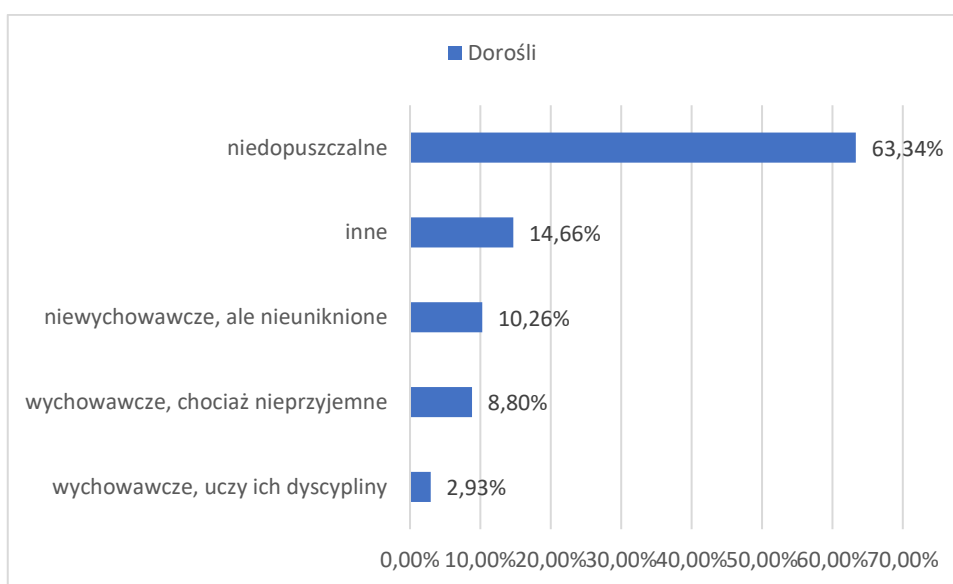
Źródło: opracowanie własne

Ponad 18% uczniów klas 7-8 przyznaje, iż nie otrzymuje kar/nie doświadcza sankcji w związku z zawinieniem, być może oddziaływania wychowawcze tak nie są nazywane lub uczniowie faktycznie wykazują na tyle poprawne zachowania, iż takich oddziaływań nie doświadczają, lub skutecznie ich unikają. Dzieci ze szkół podstawowych w największym stopniu doświadczają „szlabanu” na sprzęt (ponad 40%), co z kolei koresponduje z ich ulubioną aktywnością, zatem dorośli stosują reglamentację korzystania z przyjemności. Innymi słowy -aby sankcja była skuteczna, musi dotyczyć sfery, której doświadczenie braku

będzie faktycznie uciążliwe. W opisach najczęściej pojawiały się doniesienia o zabronieniu korzystania ze smartfonu i komputera, lub zakaz gier. Ponadto z perspektywy dzieci konsekwencją przewinienia dla co dziesiątego respondenta są rozmowy wychowawcze. Doświadczenia zachowań przemoczonych i agresywnych dotyczy ok. 1% badanych, ok. 2 % przyznaje, że doświadcza reakcji krzykiem. Reakcje przemocowe na niepożądane zachowanie dziecka nie stanowi obrazu całego spektrum zachowań agresywnych, a jedynie ukazuje takie incydenty w odniesieniu do bodźca jakim jest zachowanie dziecka. Mechanizm przemocy w rodzinie jest skomplikowany. Każda informacja dotycząca krzywdy doświadczanej przez dzieci i młodzież w środowisku rodzinnym powinna być rozpoznana, w celu wdrożenia planu pomocy rodzinie. Szerzej na ten temat będzie dalej.

Z kolei mieszkańcy Cieszyna wykazują niski wskaźnik deklarowanej świadomości wychowawczej dotyczącej oceny stosowania kar fizycznych – wykres poniżej. Tylko 63% odpowiedziało, że takie działania są niedopuszczalne, inne odpowiedzi należą do tzw. usprawiedliwiających i dopuszczających kary fizyczne.

Wykres 19. Ocena stosowania kar fizycznych (cielesnych) wobec dzieci.

Źródło: opracowanie własne.

Percepcja rozmów z rodzicami (opiekunami) zwłaszcza uczniów szkół podstawowych klas 4-6 zdaje się potwierdzać, iż rozmowy wychowawcze i informujące są szeroką praktyką wychowawczą i profilaktyczną, mają one zazwyczaj charakter przestrzegający i chroniący, informacje na temat częstotliwości występowania takich oddziaływań wychowawczych. 44% uczniów potwierdza, że opiekunowie rozmawiają z nimi nt. zasad zachowania, przemocy itp. kwestii; 42% twierdzi, że czasem; z kolei 14% zaznaczyło, że nie ma takich rozmów.

Środowisko rodzinne jest jednym z najważniejszych środowisk chroniących, dlatego ukształtowane przez nie nawyki, zasady postępowania zwłaszcza poprzez rozmowy, wspierane innymi oddziaływaniami wychowawczymi w tym wieku odnoszą szczególnie pożądany efekt. W wieku dojrzewania ocena opinii rodziców i opiekunów jest już zdecydowanie bardziej zdystansowana, a jej siła mniejsza. Dlatego należy wspierać pedagogicznie rodziców ukazując na zakresy zjawisk niebezpiecznych i podpowiadać w jaki, przyjazny dla dziecka sposób mówić o sprawach trudnych, jest to ważne zadanie dla nauczycieli i pedagogów szkolnych.

8. Problemy społeczne Cieszyna w opiniach i doświadczeniach mieszkańców, specjalistów, nastolatków

Poniżej przedstawione zostały tabele obrazujące dane uzyskane od dorosłych mieszkańców Cieszyna, a także opisy odnoszące się do najważniejszych problemów społecznych obserwowanych w Cieszynie w perspektywie osobistej oraz z perspektywy zawodowej profesjonalnie pomagających. Ukazanie opinii tych grup wydaje się istotne z punktu widzenia lepszego zrozumienia zagrożeń dostrzeganych, doświadczanych przez dzieci i młodzież, a tych realnie odczuwanych przez dorosłych w obszarach, które z uwagi na wiek są poza kręgiem zainteresowań młodych, co nie oznacza, że nie istnieją i nie mają na nich wpływu (tabela 12).

Tabela 12. Ważne problemy w Cieszynie wskazane przez mieszkańców.

Problemy:	Liczba osób	Procent
Bezrobocie	67	23,51%
Bezdomność	86	30,18%
Zdemoralizowana młodzież	86	30,18%
Problemy z dostępem do służby zdrowia	149	52,28%
Przemoc domowa	37	12,98%
Przestępczość	14	4,91%
Uzależnienie od narkotyków/dopalaczy	75	26,32%
Uzależnienie od papierosów/e-papierosów	87	30,53%
Biedna, ubóstwo	40	14,04%
Uzależnienie od alkoholu	107	37,54%

Źródło: opracowanie własne.

Jako najbardziej ważne dorośli wskazują w pierwszej kolejności – problemy występujące w dostępie do służby zdrowia – 52% badanych. Ta odpowiedź zapewne też jest związana z poczuciem ograniczenia i dostępności opieki zdrowotnej związany z obostrzeniami i wszelkimi komplikacjami w tym obszarze. Zatem dotkliwość tego problemu w istocie jest

znacząca w dobie pandemii Covid-19. Kolejno zgłaszane są problemy z nadużywaniem alkoholu/alkoholizmem 37% odpowiedzi. Następnie uzależnienia od palenia papierosów/e-papierosów i tytoniu ok. 30%, podobny wskaźnik osób za ważny uznaje problem bezdomności w Cieszynie. Ten problem przewija się w kilku punktach badań. Z informacji wynika, iż bezdomni najczęściej koczują w miejscach publicznych, parkach, ale najczęściej żebrzą przed większymi supermarketami, zaczepiając klientów, przechodni. Dla ok. 30% badanych problemem ważnym jest zdemoralizowana młodzież – to ważne wskazanie, aczkolwiek w badaniach nie rozwinięte.

Z kolei z perspektywy pracy zawodowej zapytano profesjonalistów o ich diagnozę problemową, związaną z pracą zawodową poszczególnych ważnych problemów zdiagnozowanych w określonym przedziale czasowym ostatniego roku w momencie realizacji badań. Wśród respondentów byli psycholodzy, pedagodzy szkolni, pracownicy pomocy społecznej oraz kuratorzy sądowi, a także koordynatorzy pieczy zastępczej. Najwięcej zdiagnozowanych przypadków wskazują oni w swojej pracy odnoście takich problemów jak: uzależnienie od gier, multimediiów, rozpad rodziny, również problemy z dostępem do służby zdrowia. Ponadto szereg problemów związanych z przemocą, cyberprzemocą, samookaleczaniem – tu głównie informacje od pedagogów i psychologów. Pracownicy socjalni i asystenci rodzin z kolei wskazywali na ujawnienie przypadków przemocy domowej i uzależnień, w tej grupie byli też kuratorzy sądowi. Z perspektywy służb i instytucji profesjonalnie pomagających problemy identyfikowane były zawsze. W dobie pandemii Covid-19, respondenci zwracali uwagę na nasilenie się niektórych problemów, zwłaszcza tam, gdzie poprzez brak czasowy bezpośredniej kontroli lub kontaktów podopieczni (ich rodziny) powracały do złych nawyków, lub następowała eskalacja zjawisk niepożądanych lub uznawanych za patologiczne. Specjaliści wskazywali też inne problemy, które nasiliły się w trakcie pandemii Covid-19, u niektórych klientów/podopiecznych, często wymienianymi były: lęki, fobie, stany depresyjne wywołane izolacją, próby samobójcze, unikanie kontaktów z instytucjami i inne.

Cieszyńskich nastolatków pytano (nie bezpośrednio) o podanie problemów społecznych, gdyż ta wiedza, jak założono może być zredukowana do pola zainteresowań adekwatnego do wieku i nie dać informacji rzetelnej. W związku z czym poproszono ich o podanie czy w swoim najbliższym otoczeniu znają osoby, które borykają się z określonymi problemami. Ta najbliższa perspektywa środowiskowa jest najbardziej istotna, gdyż bezpośrednio odnosi się do rodziny, sąsiedztwa, znajomych ze szkoły – tu te problemy mogą

być najbardziej adekwatnie identyfikowane właśnie poprzez bezpośrednie obcowanie z osobami, które się zna lub rozpoznaje na co dzień (Tabela 13).

Tabela 13. Znajomość występowania zachowań niepożądanych u osób z najbliższego środowiska (szkolnego, rodzinnego, sąsiedzkiego) w opinii uczniów szkół podstawowych kl. 7-8.

Rodzaj zachowania:	Osoba osobiście znana w:			
	rodzinnie	szkole	sąsiedztwie	nie znam nikogo takiego
pali papierosy, e-papierosy	27,05%	28,03%	17,38%	27,54%
nadużywa alkoholu	7,21%	6,39%	9,51%	76,89%
zażywa narkotyki / dopalacze	0,82%	4,75%	3,93%	90,49%
spędza zbyt dużo czasu grając w gry komputerowe	10,98%	41,15%	15,25%	32,62%
stosuje przemoc	1,97%	10,16%	4,59%	83,28%
gra w gry hazardowe, zakłady bukmacherskie	3,44%	5,74%	4,10%	86,72%
spędza zbyt dużo czasu korzystając z Internetu, w tym z mediów społecznościowych	12,13%	36,89%	16,56%	34,43%

Źródło: opracowanie własne

W środowisku szkolnym najczęściej zaobserwowane problemy dotyczą osób, które zbyt dużo czasu spędzają na grach komputerowych oraz korzystając z Internetu, kolejno ok. 28% młodych uczniów klas 7-8 zna w szkole kogoś kto pali papierosy/e-papierosy. Co dziesiąty nastolatek spotkał się osobiście też z rówieśnikami stosującymi przemoc. A co dwudziesty potrafi wskazać osoby, które nadużywają alkoholu, grają w gry hazardowe lub bukmacherskie. Po raz kolejny na pierwszy plan aktywności młodych uczniów wysuwa się nadużywanie wirtualnej przestrzeni. Niepokoi oczywiście też fakt bezpośredniej znajomości osób, które zażywają narkotyki czy dopalacze. Takie odpowiedzi mogą wskazywać na realne zagrożenia, związane z wiedzą i dostępnością tych substancji dla potencjalnie zainteresowanych, a mowa tu przecież o uczniach szkoły podstawowej. Mając na uwadze, iż w okresie adolescencji to grupa rówieśnicza ma największe pole wpływu, determinuje do postaw konformistycznych, zachęca do podejmowania zachowań ryzykownych, należy z dużą uwagą przyjąć powyższe deklaracje.

W środowisku rodzinnym palenie papierosów/e-papierosów dostrzegane jest najczęściej, wśród członków rodzin (ok. 27% badanych). Również problem z nadużywaniem mediów społecznościowych u swoich bliskich wskazuje 12% dzieci, jak również spędzanie zbyt dużo czasu na graniu (tutaj jednak nie można jasno stwierdzić, czy dotyczy to dorosłych członków rodziny, czy dzieci – na przykład rodzeństwa). Kolejne problemy dostrzegane u najbliższych to nadużywanie alkoholu, hazard i prawie 2% zna w rodzinie kogoś kto stosuje przemoc. Środowisko rodzinne ma istotne znaczenie dla rozwoju i modelowania zachowań, w tym również ryzykownych. Działania nieakceptowalne mogą stać się inspiracją, być przywalane, jak również wyznaczać pewien model życia. Zachodzi również ryzyko skutków, tych zachowań dla systemu rodzinnego oraz poczucia bezpieczeństwa i zabezpieczenia potrzeb dzieci w rodzinie. Zachowania i problemy, o których mowa mogą być uciążliwe w rodzinie, prowadzić do poczucia wstydu i poczucia mniejszej wartości u dzieci. Prezentowany obraz problemów bliskich również powinien być przyczynkiem do weryfikowania problemów doświadczanych i obserwowanych przez dzieci.

W sąsiedztwie młodzi dostrzegają podobne problemy, ale wskazują je nieco rzadziej. Z kolei prawie co dziesiąty uczeń szkoły podstawowej zna w sąsiedztwie kogoś, kto nadużywa alkoholu.

Podsumowując, to niewłaściwe korzystanie z multimediiów znów wysuwa się na pierwszy plan i dostrzegane jest przez dzieci we wszystkich najbliższych środowiskach u znanych im osób. Ale także palenie papierosów/e-papierosów wydaje się być też powszechne w każdym środowisku młodych – zdecydowanie mniej znajomych zażywa narkotyki/dopalacze wg badanych. Tu jednak odpowiedzi mogą być niepełne, z uwagi na nielegalny charakter tego procederu.

Identyczne pytanie zadano uczniom szkół ponadpodstawowych, wśród, których były też osoby pełnoletnie. Szczegółowe dane zawarte są w tabeli 14.

Tabela 14. Znajomość występowania zachowań niepożądanych u osób z najbliższego środowiska (szkolnego, rodzinnego, sąsiedzkiego) w opinii młodzieży szkół ponadpodstawowych.

Rodzaj zachowania:	Osoba osobiście znana w:			
	rodzinie	szkole	sąsiedztwie	nie znam nikogo takiego
pali papierosy, e-papierosy	17,72%	43,63%	26,47%	12,18%
nadużywa alkoholu	8,05%	16,25%	19,68%	56,02%
zażywa narkotyki / dopalacze	1,05%	12,39%	8,75%	77,80%
spędza zbyt dużo czasu grając w gry komputerowe	16,11%	31,72%	15,97%	36,20%
stosuje przemoc	2,24%	5,32%	5,11%	87,32%
gra w gry hazardowe, zakłady bukmacherskie	2,59%	9,10%	6,44%	81,86%
spędza zbyt dużo czasu korzystając z Internetu, w tym z mediów społecznościowych	15,13%	39,01%	17,09%	28,78%

Źródło: opracowanie własne

Nadal interesujące nas dane dotyczą znajomych z określonych środowisk, ale porównując wyniki ogólne znacznie więcej młodzieży w tym przypadku przyznaje, że problem zażywania narkotyków w ich środowisku istnieje. Ok. 30% badanych zna takie osoby osobiście, w tym większość z nich jest z sąsiedztwa lub ze szkoły. Tylko 12% nie zna nikogo w bliskim otoczeniu kto pali papierosy/ e-papierosy. Również w większym stopniu dostrzegają problem z nadużywaniem alkoholu. Natomiast można powiedzieć, że równie powszechnie znane są im osoby, które nadużywają mediów i gier, co ich młodszych kolegów i koleżanek – dokładne rozkłady danych w wykresie poniżej.

8.1. Skala wybranych problemów społecznych według danych Straży Miejskiej w Cieszynie

Poniżej zaprezentowane zostaną informacje uzyskane od Straży Miejskiej w Cieszynie dotyczące wybranych wykroczeń, przygotowane w oparciu o wskazania zakresu prowadzonej diagnozy: zakłócania spokoju i porządku publicznego, spożywania alkoholu w miejscach publicznych, interwencji dotyczących nieletnich, liczby doprowadzeni do Ośrodek Przeciwdziałania Problemom Alkoholowym w Bielsku-Białej lub do miejsca zamieszkania. Ponadto powołano się na inne dane faktograficzne i wyjaśnienia Straży w związku z zaistniałymi w ostatnich 5 latach zdarzeniach.

Statystyczne dotyczące ujawnionych przez Straż Miejską wykroczeń dotyczących wskazanych obszarów przedstawia poniższa tabela.

Tabela 15. Kategorie wykroczeń w statystykach Straży Miejskiej za lata 2016-2020.

Ujawnione wykroczenia	2016	2017	2018	2019	2020
Zakłócanie spokoju i porządku publicznego	248	185	185	197	434 (302 – Covid)
Spożywanie alkoholu w miejscach publicznych	71	85	106	53	121
Interwencje dotyczące nieletnich	16	29	42	6	20
Osoby doprowadzone do OPPA i miejsca zam.	232	147	169	154	98

Źródło: zestawienie danych Straż Miejska w Cieszynie, 2021

Dane Straży Miejskiej w Cieszynie potwierdzają obserwacje mieszkańców i młodzieży, otóż najczęściej interwencji związanych z zakłócaniem porządku publicznego odnotowuje się obecnie w okolicy Parku przy Kościele Św. Trójcy. Są to zdarzenia dotyczące spożywania alkoholu, niszczenia, dewastacji mienia i urządzeń użyteczności publicznej oraz umieszczania napisów (często nieprzyzwoitych) na murach obiektów i ogrodzeń. Obecnie, jak deklaruje Komenda Straży Miejskiej trwają prace związane z umieszczeniem na tym obszarze kamer monitoringu wizyjnego miasta.

Kolejne miejsca, gdzie często dochodzi do interwencji związanych z zakłócaniem porządku publicznego i spożywaniem alkoholu to:

- rejon cieszyńskiego dworca przesiadkowego, głównie z uwagi na ogólny ruch komunikacyjny oraz przychodzące tam osoby bezdomne,
- parki, skwery, place zabaw, gdzie w godzinach wieczornych i nocnych często dochodzi do spożywania alkoholu przez młodzież,
- okolice dużych marketów spożywczo-przemysłowych, gdzie często przebywają osoby bezdomne dopuszczające się m. innymi nieobyczajnych wybryków lub zgorszenia w miejscach publicznych,
- rejony klubów, dyskotek i lokali gastronomicznych, głównie ze względu na zgłoszenia o zakłócaniu spoczynku nocnego, awantury, dewastacje mienia. W czasie obowiązywania obostrzeń związanych z Covid-19 ilość interwencji w tych miejscach znacznie się zmniejszyła.

Z kolei, jak wynika ze statystyk, ilość interwencji dotyczących zakłócania porządku publicznego w 2020 roku znacznie się zwiększyła. Uzyskano informacje, że ma to związek z kontrolą ustanowionych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii i ujawnianiem wykroczeń przeciwko wydanym z mocy ustawy przepisom porządkowym o zachowaniu się w miejscach publicznych. Podsumowując można stwierdzić, że ilość zdarzeń w omawianym zakresie, w ostatnich 5 latach utrzymywało się na podobnym poziomie.

Aczkolwiek największym obecnie problemem według funkcjonariuszy SM dotyczącym naruszeń spokoju i porządku publicznego, są interwencje związane z naruszaniem prawa przez osoby bezdomne. Ten problem również istnieje w społecznej percepcji mieszkańców i nastolatków. Jak wskazują dane w roku 2016 było 398 interwencji; a w 2020 już 459. Najczęściej osoby te spożywają alkohol w miejscach publicznych, a następnie dopuszczają się zakłócenia porządku publicznego, nieobyczajnych wybryków lub zgorszenia w miejscach publicznych. Osoby nietrzeźwe najczęściej doprowadzane są do Ośrodka Przeciwdziałania Problemom Alkoholowym (dawna Izba Wyrzeźwień), a następnie odpowiadają przed Sądem Rejonowym za popełnione wykroczenia. Jednak w opinii funkcjonariuszy kary orzekane przez nich orzekane, jak i przez Sąd wobec tych sprawców nie, odnoszą skutków zapobiegawczych i wychowawczych.

Straż Miejska w Cieszynie ściśle współpracuje w tym zakresie z pracownikami socjalnymi Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, Gminną Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i innymi instytucjami w celu udzielania pomocy tym osobom w procesie „wychodzenia z bezdomności” lecz najczęściej osoby te odmawiają oferowanej im pomocy lub po pewnym czasie powracają do bezdomności oraz nałogu alkoholowego, co z kolei skutkuje naruszeniami prawa i interwencjami służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny. Zatem pojawia się błędne koło. Zdaniem Straży problem jeszcze bardziej narasta w okresie zimowym. W związku z niskimi temperaturami osoby bezdomne często znajdują się w okolicznościach zagrażających ich życiu i zdrowiu. Straż Miejska prowadzi wzmożone kontrole miejsc przebywania osób bezdomnych nakłaniając ich do skorzystania z oferowanej pomocy: noclegu i zaspokojenia podstawowych potrzeb. Jednak w większości przypadków osoby odmawiają pomocy lub znajdują się w stanie nietrzeźwym uniemożliwiającym umieszczenie ich w noclegowni. Osoby te są doprowadzane do OPPA w celu wytrzeźwienia.

9. Poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni miejskiej

Przestrzeń „negatywna” rozumiana jako potencjalnie niebezpieczna i zagrażająca, jest tematem kolejnych rozważań z punktu widzenia badań sondażowych. Zaprezentowane zostaną wypowiedzi i wskazania miejsc niebezpiecznych w Cieszynie oraz okolicach określonych przez dorosłych ankietowanych pod względem grup społecznych, ze strony, których czują zagrożenie (tabela 16).

Tabela 16. Miejsca niebezpieczne według mieszkańców Cieszyna.

Miejsca niebezpieczne	Liczba osób	Procent
Nie ma	58	17,015%
„Kanion” na Banotówce: alkohol, agresja	1	0,29%
Nie wiem/ Nie znam	64	18,77%
Pustostany, opuszczone budynki	4	1,17%
Dawne przejście graniczne, okolice lodowiska: alkohol, agresja	4	1,17%
Wzgórze zamkowe i okolice	4	1,17%
Obszary z lokalami socjalnymi: niebezpieczni ludzie	1	0,29%
Parkingi supermarketów: bezdomni	8	2,35%
Ul. Stroma: osoby pod wpływem substancji odurzających	1	2,93%
Czarny Chodnik oraz Park Kościoła pw. Świętej Trójcy	43	12,61%
Drogi bez chodników	1	0,29%
ZK Cieszyn: burdy pod murami	2	0,59%
Parki wieczorami: brak oświetlenia, osoby pod wpływem substancji odurzających	16	4,69%
Ul. Błogocka: osoby pochodzące ze środowiska patologicznego	1	0,29%
Niedoświetlone ulice (m.in. Hażlaska, Tomanka, Wielodroga, Mleczna)	19	5,57%
Centrum miasta po zmroku: osoby pod wpływem alkoholu	3	0,88%
Os. Banotówka	1	0,29%
Park Pokoju: osoby nietrzeźwe	2	0,59%
Cieślarówka: osoby pod wpływem substancji odurzających	3	0,88%
Ul. Błogocka: osunięcie	1	0,29%
Zniszczona infrastruktura drogowa	3	0,88%
Przejście dla pieszych obok sądu: niebezpieczne	1	0,29%
Zbyt szybka jazda samochodów	1	0,29%
Cieszyńska Wenecja: osoby pochodzące ze środowiska patologicznego	1	0,29%
Teren wokół UŚ	1	0,29%

Źródło: opracowanie własne

Przestrzenie te są kojarzone z miejscami, w których najczęściej i najchętniej przebywa młodzież o różnych porach dnia i nocy (dyskoteki, kluby, ulice, parki) oraz miejsca kojarzone z występowaniem patologii społecznych - z uwagi na zamieszkiwanie tam osób kojarzonych z tzw. marginesem społecznym, lub o obniżonym statusie społecznym (parki, meliny, opuszczone budynki). Pod względem organizacji przestrzennej miasta, są to miejsca usytuowane w okolicach centrum miasta – wąskie, słabo oświetlone nocą ulice, zaułki, a za dnia popularne miejsce spacerowe, rzadko uczęszczane okolice przygraniczne, ulice znajdujące się w bezpośredniej bliskości miejsc parków, miejsca nauki - szkoły, okolice sklepów monopolowych, okolice klubów, pubów, dyskotek, okolice przygraniczne, przy czym wskazanie tych miejsc jest powiązane bezpośrednio z porą dnia lub nocy, kiedy to zdaniem respondentów wzrasta prawdopodobieństwo wystąpienia zagrożenia. Najczęściej wskazywane przez dorosłych badanych nazwy to: ul. Czarny Chodnik, Park obok Kościoła Św. Trójcy, konkretne ulice, osiedla, parkingi sklepów (szczegóły poniższa tabela).

O wskazanie konkretnych miejsc niebezpiecznych poproszono również uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych (Tabela 17, Tabela 18).

Tabela 17. Miejsca niebezpieczne wg uczniów szkół ponadpodstawowych.

Niebezpieczne miejsca	Liczba osób	Procent %
Park przy Kościele pw. Św. Trójcy	170	12,72
Park miejski	10	0,75
Os. Liburnia	2	0,15
Open Air Museum, al. Piastowska	5	0,38
Park Pokoju	10	0,75
Parki	31	2,33
Cieszyńska Wenecja	3	0,23
Ul. Zamkowa i Stroma	4	0,30
Ul. Chrobrego	1	0,08
Banotówka	1	0,08
ZST Cieszyn	2	0,15
Przejścia dla pieszych przy szkołach podstawowych	1	0,08
Okolice Zapiecka	1	0,08
Opuszczone budynki	1	0,08
ZSEG	1	0,08
Kaufland i okolice	2	0,15
Infrastruktura dla pieszych	5	0,38
Zespół Szkół im. Wł. Szybińskiego w Cieszynie	3	0,23

Źródło: opracowanie własne.

Percepcja niebezpiecznych przestrzeni wskazywanych przez uczniów szkół podstawowych oraz ponadpodstawowych jest podobna, aczkolwiek w przypadku tych drugich bardziej rozproszona. Ewidentnie za niebezpieczne w przestrzeni miejskiej wskazywany jest Park przy Kościele Św. Trójcy, a w przypadku młodszych również Open Air Museum (to nowocześnie zagospodarowana przestrzeń na rzeką graniczną Olzą, tuż przy otwartym pieszym przejściu granicznym z Republiką Czeską).

Tabela 18. Niebezpieczne miejsca w Cieszynie wg uczniów szkół podstawowych kl. 7-8.

Niebezpieczne miejsca:	Liczba osób	Procent %
Cieszyn	1	0,16
Park miejski	2	0,33
Studnia Trzech Braci	1	0,16
Łąka za basenem UŚ	1	0,16
os. Piastowskie	2	0,33
ul. Przykopa	3	0,49
ul. Błogocka	1	0,16
SP 2	4	0,66
Ul. Katowicka	2	0,33
Dworzec i okolice	4	0,66
SP 1	2	0,33
Inpost (obok Lidla)	2	0,33
Obrzeża miasta (prędkość kierowców)	1	0,16
Okolice barów – Stary Targ	2	0,33
Kaufland i okolice	4	0,66
Opuszczone budynki	6	0,98
Miejsca pod mostami	2	0,33
Wzgórze Zamkowe	3	0,49
os. Banotówka	4	0,66
ul. Frysztacka	1	0,16
Park przy Kościele pw. Św. Trójcy	60	9,84
Parki bez oświetlenia	2	0,33
Pasy bez oświetlenia	1	0,16
Park Pokoju	9	1,48
Open Air Museum	30	4,92
Czarny Chodnik	9	1,48
Park obok SP 5	1	0,16
os. Liburnia	5	0,82
Sklepy monopolowe	1	0,16
Komisariat Policji	1	0,16

Źródło: opracowanie własne

Nastoletni ankietowani odpowiadali, iż w pobliżu ich miejsca zamieszkania są miejsca niebezpieczne takie jak parki, konkretne osiedla, ulice – dodać należy, iż świadomość niebezpieczeństwa dotyczy sytuacji niebezpiecznych z punktu widzenia dziecka czy nastolatka. Mogą tą opinię opierać na podstawie miejskiej legendy, ale też własnych doświadczeń lub przestróg od rodziców.

Wobec czego interesujące jest poznanie poczucia bezpieczeństwa w mieście – miejscu zamieszkania (najbliższej okolicy). Należy przede wszystkim wskazać, że ok. 70% dorosłych mieszkańców czuje się bezpiecznie w swoim mieście, ale ok. 20% takiego poczucia nie ma. Z kolei 42% dzieci z klas 1-3 twierdzi, że w pobliżu ich domu są miejsca niebezpieczne.

Różnica percepcji przestrzeni bezpieczeństwa poszczególnych grup badanych może zależeć od wielu czynników. Przykładowo uczniowie szkół podstawowych uczęszczają do swojej szkoły, zgodnie z tzw. obrębem (najbliższym obszarem zamieszkania do placówki edukacyjnej), częściej też ich droga do szkoły, a także aktywność ograniczona jest do najbliższej okolicy. Uczniowie szkół ponadpodstawowych uczęszczają do szkół wyboru, często zlokalizowanych daleko od miejsca zamieszkania, są bardziej samodzielni zarówno w drodze do szkoły, jak i w codziennych aktywnościach. Mają więcej swobody stąd też ich doświadczenia lub ocena przestrzeni i zachodzących tam sytuacji może być bardziej krytyczna i bliższa ich doświadczeniom bezpośrednim lub zasłyszonym. Uczniowie szkół podstawowych potrafią wskazać miejsca w ich opinii niebezpieczne. Pozostałe miejsca w przypadku młodych wypisane są bardzo precyzyjnie co do ulic i konkretnych sklepów, lub też ogólnie np. parki bez oświetlenia. Nie brakło też pojedynczych przewrotnych wypowiedzi typowych dla badań o charakterze anonimowym np. Policja, szkoła – są to jednak marginalne wpisy.

Uzasadniając swoje wybory (tabela 19) młodzi ludzie najczęściej podawali osoby pod wpływem substancji odurzających oraz bezdomnych. Niektórzy niebezpieczeństwo definiowali w kategoriach infrastruktury np. brak oświetlenia, nadmierny ruch samochodowy itp.

Tabela 19. Uzasadnienie - niebezpieczne miejsca wg uczniów szkół ponadpodstawowych.

Uzasadnienie, dlaczego wskazane miejsca są niebezpieczne:	Liczba osób	Procent %
Brak oświetlenia	8	1.31%
Osoby pod wpływem substancji odurzających	66	10.82%
Agresywne osoby	8	1.31%

Środowisko patologiczne	1	0.16%
Zniszczona infrastruktura dla pieszych	1	0.16%
Bezdomni	11	1.80%
Nadmierny ruch samochodowy; nadmierna prędkość	4	0.66%

Źródło: opracowanie własne.

Młodzież szkół ponadpodstawowych, mając świeże doświadczenia z okresu dzieciństwa i oczekiwania wobec przyszłości potrafiła określić zmiany, które chciałaby widzieć w ich rodzinnym mieście (tabela 20).

Tabela 20. Opinie młodzieży szkół ponadpodstawowych nt. tego co chcieliby zmienić w Cieszynie.

Proponowane zmiany:	Liczba osób	Procent
Nic	515	41,47
Nie wiem	255	20,53
Ekologia: gospodarowanie odpadami, niska jakość powietrza, zwiększenie terenów zielonych, większa liczba koszy na śmieci, czystość miasta	50	4,03
Zwiększenie liczby wydarzeń kulturalnych	26	2,10
Infrastruktura dla pieszych, chodniki, oświetlenie	30	2,42
Infrastruktura dla młodzieży (tworzenie nowej, renowacja istniejącej), bezpłatne zajęcia kulturalno-sportowe, infrastruktura sportowa, ścieżki rowerowe	116	9,35
Zwiększenie liczby miejsc do wypoczynku na świeżym powietrzu, więcej ławek	37	2,98
Hulajnogi elektryczne	3	0,24
Większa liczba patroli policji, zwiększenie bezpieczeństwa, kontrola parków	32	2,58
Infrastruktura drogowa: naprawa ulic, więcej parkingów	78	6,29
Komunikacja miejska: więcej połączeń, zwykłe bilety autobusowe, bezpłatna komunikacja dla uczniów; Komunikacja poza miasto: zwiększenie liczby połączeń	85	6,85
Sklepy, lokale restauracyjne: zwiększenie liczby, wydłużenie godzin otwarcia	39	3,14
Rozwój turystyki	5	0,40
Poprawa zasięgu telefonu/Internetu	14	1,13
Przystosowanie infrastruktury dla osób niepełnosprawnych oraz dla wózków dziecięcych	3	0,24
Służba zdrowia: większy dostęp, lepsze funkcjonowanie	1	0,08
Funkcjonowanie władz miasta, urzędników miejskich	6	0,48

Proponowane zmiany:	Liczba osób	Procent
Rewitalizacja budynków, blokowisk	24	1,93
Likwidacja reklam w przestrzeni publicznej	2	0,16

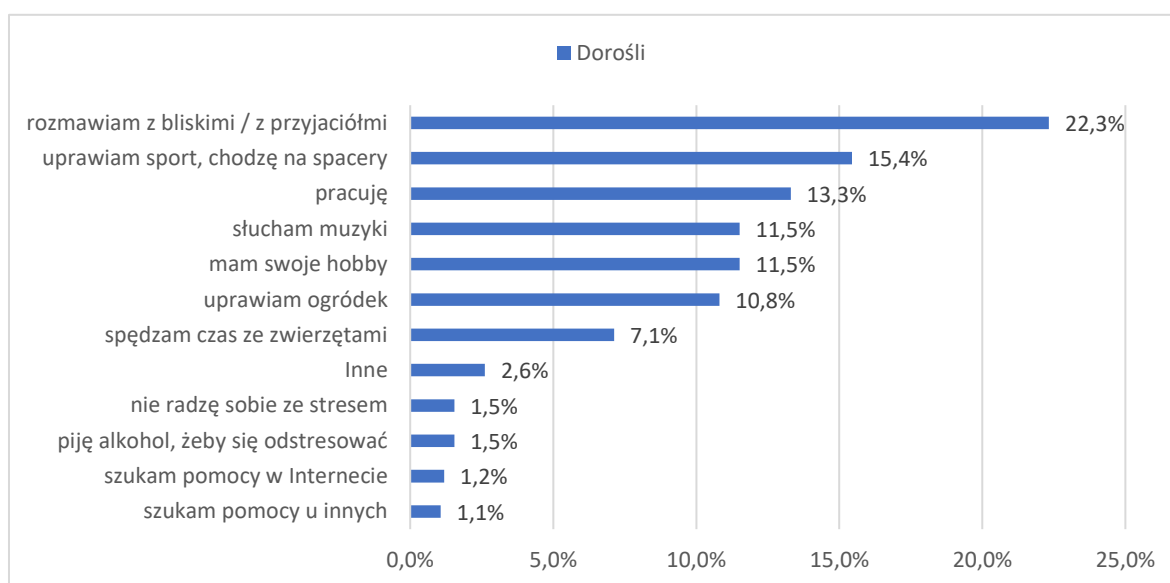
Źródło: opracowanie własne.

Około 40% pytanych nic by nie zmieniała w Cieszynie lub nie ma pomysłu, a 20% nie wie w momencie przeprowadzenia ankiety. Pozostałe wyniki są rozproszone, najwięcej pomysłów dotyczy rozbudowania/stworzenia infrastruktury dla młodzieży (rozrywka i sport), zauważają też konieczność zwiększenia dostępności połączeń w komunikacji miejskiej, w tym bezpłatna komunikacja dla uczniów, kolejno zwracają uwagę na potrzebę remontu dróg, parkingów i infrastruktury. Zwracają też uwagę na konieczność zadbania o tereny zielone, ekologię zadbanie o miejsca zieleni (parki, skwery). W zakresie usług to zwiększenie lokali gastronomicznych, gdzie młodzież będzie mogła spędzać czas, ilości wydarzeń kulturalnych dedykowanych młodym. A także niektórzy z ankietowanych wskazują na konieczność poprawy bezpieczeństwa poprzez wzmożone patrole policyjne, monitoring.

10. Stres i strategie radzenia sobie ze stresem

Odczuwanie stresu, jak zostało już wskazane w poprzednich rozdziałach jest nieodłącznym elementem życia człowieka. Dla niniejszych rozważań nt. ewentualnych zagrożeń ciekawe jest poznanie deklaracji respondentów związane z tym jakie podejmują strategie związane z radzeniem sobie ze stresem, a także poczuciem bezpieczeństwa i zaufania ze strony innych wyrażone w opiniach zwracania się do tych osób w sytuacji problemowej. Na wstępie omówione zostaną dane wskazujące, iż prawie każdy biorący udział w badaniach dorosły mieszkaniec Cieszyna potrafi radzić sobie ze stresem, 1,5% badanych alkohol pomaga przezwyciężyć stres (co jest dosyć niskim wskaźnikiem). Aczkolwiek należy wskazać na pozytywne mechanizmy radzenia sobie ze stresem, które mogą występować równocześnie z innymi – mianowicie rozmowa z bliską osobą oraz spotkania w gronie znajomych – te strategie wskazywane były przez 22% badanych. Relacje z innymi są niezwykle ważne, ponieważ z jednej strony dają możliwość upustu nagromadzonych negatywnych emocji, a z drugiej stwarzają możliwość otrzymania wsparcia od innych. Innymi najczęściej wskazywanymi strategiami są kolejno aktywności: spacer/sport 15%, praca 13%, a także hobby ok 10% - słuchanie muzyki i praca w ogrodzie. Reakcje dorosłych w przypadku stresu również mogą modelować strategie u dzieci, zatem powyższe dane stają się wskazówką dla szerszych działań.

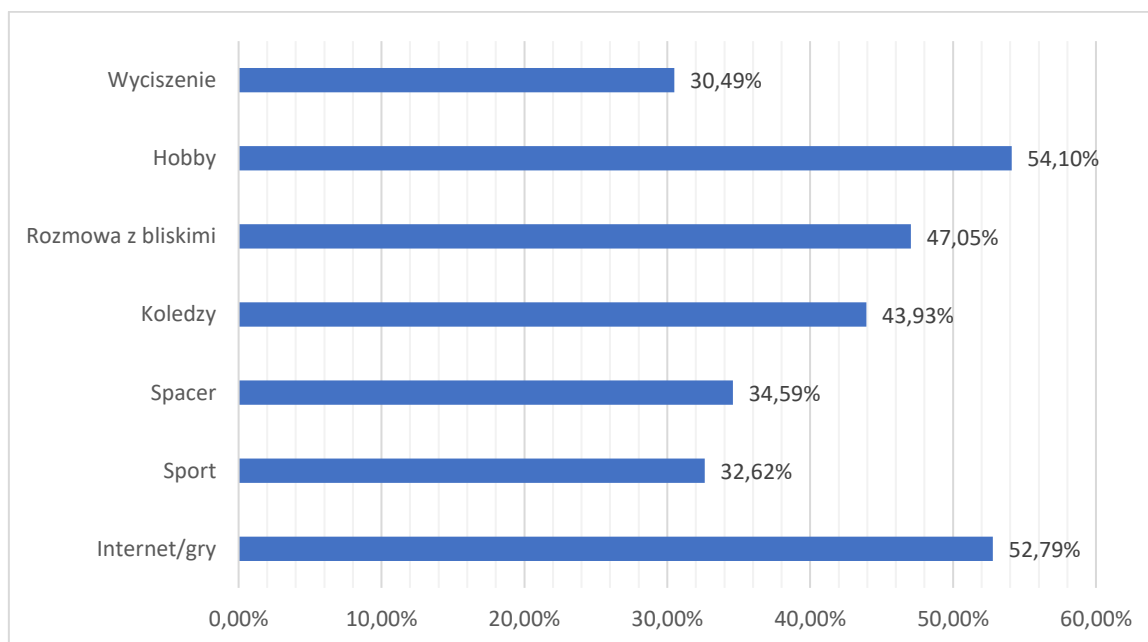
Wykres 20. Strategie radzenia sobie ze stresem przez dorosłych.

Źródło: opracowanie własne

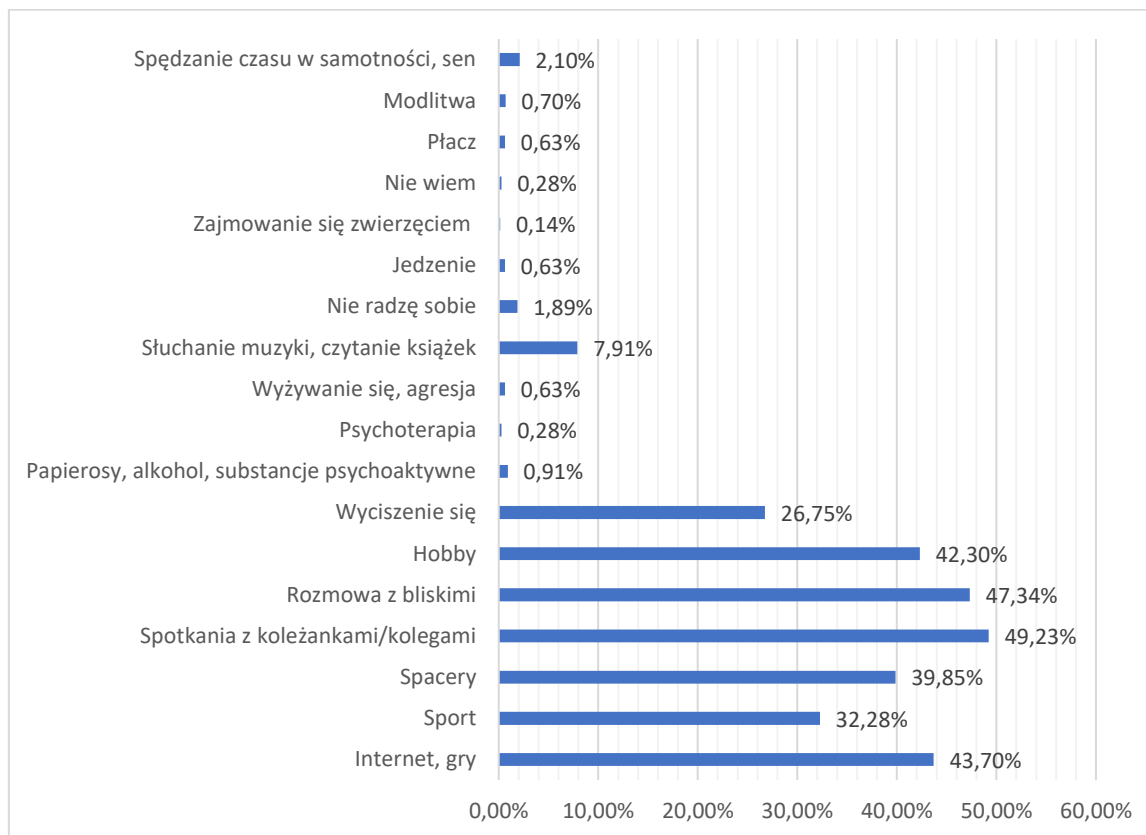
W przypadku pytań kierowanych do nastolatków nie zastosowano kafeterii odpowiedzi, by nie sugerować konkretnych rozwiązań w kontekście radzenia sobie z przykrymi emocjami i stresem – odpowiedzi respondentów prezentuje wykres 21 i wykres 22.

Wykres 21. Strategie radzenia sobie ze stresem lub przykrymi emocjami przez młodzież ze szkół podstawowych.

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 22. Strategie radzenia sobie ze stresem lub przykrymi emocjami przez młodzież ze szkół ponadpodstawowych.

Źródło: opracowanie własne

Najwięcej odpowiedzi, bo ponad połowa uczniów szkół podstawowych w takich sytuacjach zajmują się swoim zainteresowaniem, spędza czas w Internecie lub gra. Czyli stosuje strategię ucieczki i/lub nagrody, by odciąć się od przykrych emocji. Blisko ponad połowa również stosuje spacerowanie lub uprawia sport w celu zniwelowania napięcia emocjonalnego, zatem jest to zalecany sposób. W przypadku młodzieży starszej, najczęściej wskazań ma odniesienie się do relacji – spotkań z rówieśnikami, bliską osobą, co z kolei wskazuje na potrzebę wsparcia i akceptacji, dążenia „ku” relacjom, a także stosowanie technik relaksacyjnych. Chociaż również jak obrazuje powyższy wykres zajęcie się aktywnością w świecie wirtualnym też jest częstym sposobem radzenia sobie z napięciem.

Z punktu widzenia zaufania i radzenia sobie z problemami 73% młodzieży szkół średnich deklaruje, że zwraca się z problemami do rodziców, 67% rozmawia z przyjaciółmi i znajomymi, ale 10% deklaruje, że nie ma nikogo takiego, z kim mógłby w takiej sytuacji porozmawiać. W przypadku młodszych nastolatków ze szkół podstawowych obraz możliwego wsparcia ze strony najbliższych w ich perspektywie jest zadowalający – 89% zwraca się

w trudnych chwilach do rodziców, ok. 54% do znajomych, przyjaciół; a ok. 4% nie wskazuje nikogo takiego. Wśród wymienionych osób przez respondentów znaleźli się również nauczyciele, pedagodzy, sąsiedzi, dziadkowie, ciocie, rodzeństwo, jeden z rodziców, a także w kilku przypadkach wskazano na kontakt ze zwierzęciem, w dwóch przypadkach na modlitwę, a także nieznajomych w sieci. W obliczu jednak problemów zawinionych specjaliści (pedagodzy) zaznaczają, że nastolatkom zdecydowanie rzadziej mówią o tych sytuacjach rodzicom, częściej nauczycielom lub znajomym, zdecydowanie w celu uniknięcia konsekwencji w domu.

11. Wybrane zagadnienia dotyczące profilaktyki i sytuacji pandemii Covid-19 w opinii badanych

Z uwagi na to, że badania realizowane były w nietypowej, jak dotąd sytuacji – pandemii, należy uściślić w jakiej sytuacji znalazły się biorące udział w badaniach grupy. Z uwagi na fakt, iż badania realizowane były w trakcie nauki zdalnej uczniów zapytano o wskazanie poziomu samopoczucia emocjonalnego w trakcie pandemii – Covid 19, gdzie 5 – oznaczał zazwyczaj mam bardzo dobry nastrój; 4 – zazwyczaj czuję się dobrze; 3 – zazwyczaj czuję się dobrze, a czasem mam obniżony nastrój; 2 – zazwyczaj mam obniżony nastrój, 1- zazwyczaj cierpię/ jestem zrezygnowany. Z danych wynika, że co piąty uczeń szkoły ponadpodstawowej deklarował bardzo dobre samopoczucie emocjonalne, 30% dobre, a 40% mieszane stany emocjonalne.

Tabela 21. Dodatkowe działania w związku z pandemią Covid-19 – w opinii specjalistów.

Działania	Liczba osób	Procent %
Większa dostępność wsparcia psychologicznego	6	54,55
Komunikacja między instytucjami	1	9,09
Zajęcia integrujące dla dzieci i młodzieży; Grupy wsparcia; grupy socjoterapeutyczne	5	45,46
Grupy wsparcia dla rodziców	2	18,18
Dodatkowe zajęcia dla dzieci	2	18,18
Otwarcie szkół	1	9,09
Wsparcie specjalistów	1	9,09

Źródło: opracowanie własne.

Ponadto młodzież, ze szkół średnich poproszono o doprecyzowanie, jak pandemia wpływa na ich codzienne funkcjonowanie (tabela 22).

Tabela 22. Wpływ pandemii Covid-19 na codzienne funkcjonowanie w opinii uczniów szkół ponadpodstawowych.

Odpowiedzi:	Liczba osób	Procent %
Pozytywnie	74	5,59
Wprowadzenie obostrzeń, m.in.: nauka zdalna, maseczki	78	5,90
Źle	145	10,96
Brak motywacji, brak efektywności	191	14,44

Odpowiedzi:	Liczba osób	Procent %
Obniżony nastrój, zmęczenie	146	11,04
Lęk, stres, gonitwa myśli	31	2,34
Zmiana w codziennym funkcjonowaniu, zmiana harmonogramu dnia	77	5,82
Niechęć do spotykania się z innymi, lęk przed innymi	24	1,81
Rozwój osobisty, nauka nowych rzeczy, więcej czasu dla siebie	71	5,37
Nie wpływa, nie wiem	299	25,37
Ograniczenie ruchu, aktywności fizycznej	64	4,84
Spędzanie większej ilości czasu w domu	151	11,41
Samotność, ograniczenie kontaktu z innymi	258	19,50
Uczucie nudy, monotonii	45	3,40
Konieczność poświęcania więcej czasu na naukę, uczucie ciągłej nauki	15	1,13
Akceptacja, niemyślenie	16	1,21
Spędzanie większej ilości czasu w mediach (telefon, komputer itp.)	54	4,08

Źródło: opracowanie własne.

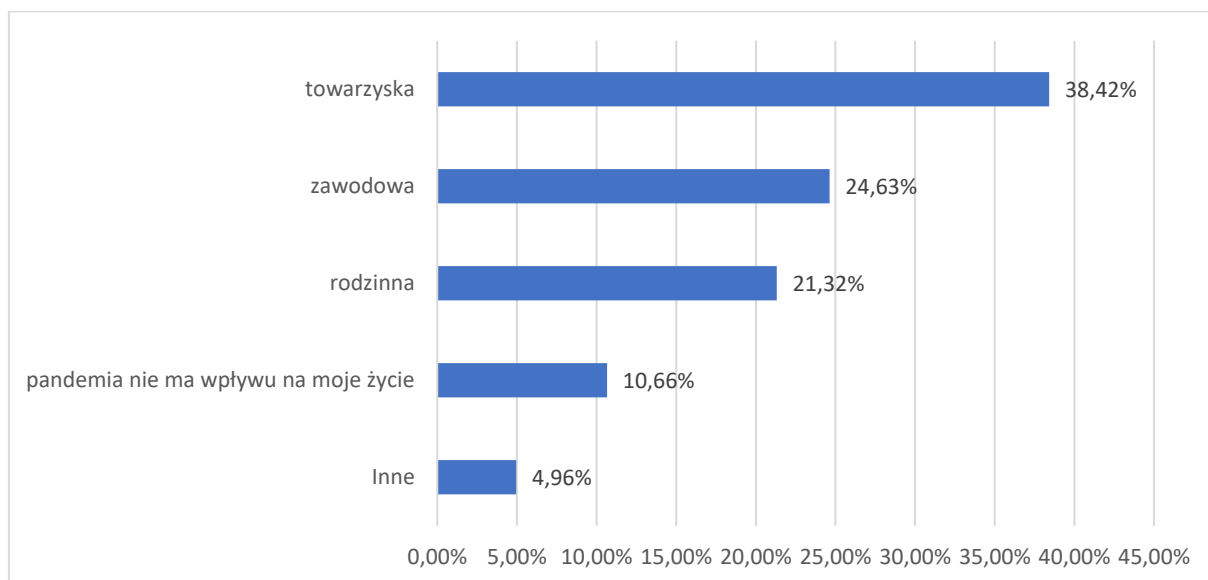
Odpowiedzi wskazują, że dla jednej czwartej pytanym stan pandemii nie miał wpływu, jednak skupiając się na zakresie treści odpowiedzi, można wskazać, iż kolejno samotność i izolacja były dla młodzieży doskwierające (19,50% i 11,41%). Kolejno wskazywali na brak motywacji i efektywności (14,44%), obniżony nastrój ok. 11% i ogólne sformułowanie, iż pandemia ma „zły wpływ”. Należy wskazać, iż większość pozostałych opinii dotyczyła negatywnych skutków pandemii, oprócz w przypadku 5,37% respondentów, którzy wskazali, że jest to czas rozwoju i czasu dla siebie.

Również dorosłych mieszkańców Cieszyna poproszono o wypowiedź dotyczącą pandemii Covid-19, a mianowicie, czy odczuwają poziom lęku/niepokoju w związku z tą sytuacją. Skala doświadczanych emocji to od 1 do 10, gdzie 1 – oznaczało brak oznak lęku i niepokoju z zaistniałą sytuacją, a 10 – paniczny lęk. Średnia odpowiedzi wynosiła 4,08, co świadczy o średnim poczuciu zagrożenia w związku z pandemią Covid-19.

Samopoczucie dorosłych pytanym respondentów przed pandemią – 82% podało, że miało na ogół dobry nastrój, 10% nie potrafiło wskazać, a 6,8% miało obniżony nastrój. Natomiast w trakcie pandemii – 36% podawało, że zazwyczaj ma dobry nastrój, ale już 30% twierdziło, że ma obniżony nastrój, aż 8% wskazywało, że odczuwa psychiczne cierpienie, z kolei 24% nie potrafiło sprecyzować swojego stanu emocjonalnego.

Poniższy wykres 23 obrazuje sfery życia wskazane przez mieszkańców, w których dokonały się największe zmiany w związku z pandemią Covid-19. Najwięcej wskazań dotyczyło sfery towarzyskiej i zawodowej, rodzinnej.

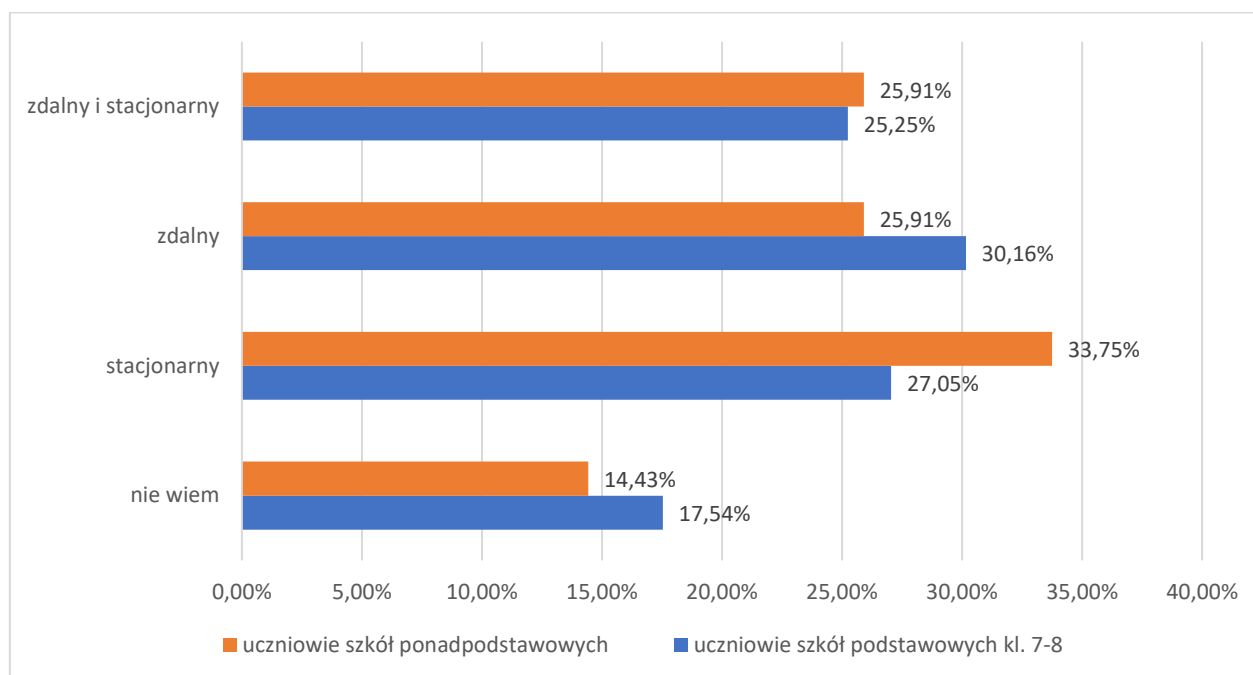
Wykres 23. Zmiany w sferach życia mieszkańców Cieszyna w związku z pandemią Covid-19.

Źródło: opracowanie własne.

Czas pandemii to czas ograniczeń i diametralnych zmian organizacji systemu kształcenia. W miejsce nauki stacjonarnej pojawiła się nauka zdalna, jak zostało to opisane w poprzedniej części opracowania, wdrożenie i przestawienie się na zdalną edukację był czymś nowym zarówno dla nauczycieli, jak i dla uczniów i rodziców. Zapytano zatem nastolatków z ostatnich klas szkół podstawowych i ponadpodstawowych po ponad rocznym doświadczeniu z nauką zdalną, jaki sposób organizacji nauki preferują (Wykres 24).

Wykres 24. Preferencje sposobu organizacji nauczania w opinii uczniów.

Źródło: opracowanie własne

W przypadku preferencji osobistych dotyczących nauczania zdalnego czy stacjonarnego wyniki w obydwu grupach badanych były zbliżone, z tym, że tryb zdalny preferowali uczniowie szkół podstawowych (30%) i ta odpowiedź miała najwięcej wskazań w tej grupie, z kolei najwięcej, bo 33% wskazań dotyczyło preferencji trybu nauki stacjonarnej.

Tabela 23. Konieczne działania w zakresie profilaktyki – w opinii specjalistów.

Działania proponowane:	Liczba osób	Procent %
Profilaktyka uzależnień	8	29,63
Superwizja dla specjalistów	1	3,70
Wsparcie terapeutyczne dla osób, które nie mogą uczestniczyć w leczeniu odwykowym; Większe środki finansowe na terapie odwykowe	1	3,70
Organizacja wypoczynku dla dzieci w czasie wakacji	1	3,70
Wsparcie psychologiczne/psychiatryczne/psychoterapeutyczne	13	48,15
Grupy wsparcia dla dzieci i rodziców	2	7,41
Dostęp do specjalistów, m.in.: neurologa dziecięcego	4	14,82
Warsztaty dla dzieci/rodziców, m.in.: ze specjalistami z zakresu zdrowia psychicznego, służbami pożytku publicznego	2	7,41

Tabela 23. Konieczne działania w zakresie profilaktyki – w opinii specjalistów.

Działania proponowane:	Liczba osób	Procent %
Szkolenia dla specjalistów	1	3,70
Warsztaty dotyczące komunikacji, samopomocy	1	3,70
Telefon zaufania dla gminy Cieszyn	1	3,70
Dodatkowe kierunki kształcenia dla uczniów z orzeczeniem	1	3,70
Pomoc finansowa dla szkół	1	3,70
Powstanie Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów dotyczących uzależnienia od środków psychoaktywnych oraz nowych mediów	1	3,70

Źródło: opracowanie własne

12. Wnioski i rekomendacje

Celem niniejszych badań było wskazanie skali zagrożeń zjawiskami uzależnień i przemocy w środowisku lokalnym. Nie stanowią one pełnego katalogu zagrożeń, ani też nie odzwierciedlają w pełni całego spektrum prezentowanych zjawisk z uwagi na ograniczone możliwości narzędzi badawczych. Ogólne wyniki i zagadnienia zostały zawarte w niniejszym raporcie, w formie podsumowania i zestawienia. Wyniki szczegółowe dla poszczególnych kategorii i zmiennych w poszczególnych grupach badań sondażowych zostały ujęte w załączeniu. Mogą stanowić podstawę do szczegółowych analiz biorących pod uwagę zmienne: wiek, płeć oraz rodzaj szkoły.

Opinie, postawy dorosłych wobec podejmowanych problemów społecznych stanowią wyznacznik ich funkcjonowania oraz pewien model oddziaływania bezpośredniego i pośredniego na dzieci i młodzież. To właśnie Ci ostatni w okresie adolescencji realizują nowe zadania rozwojowe, zmieniają się w okresie pokwitania i wobec oczekiwań społecznych i nowych ról. Zmianom tym towarzyszy większe pole decyzyjne oraz skłonność do poznawania nowych rzeczy, eksperymentowania, sprawdzania i testowania granic, w tym granic norm i zasad. Stąd też prezentowane wyniki wpisują się w poznanie obszarów koniecznej profilaktyki zachowań problemowych (ryzykownych). Ponadto sytuacja społeczna i mechanizmy, które młodzi już zastają, determinować mogą ich zachowania oraz postawy. Ważną kwestią, wobec tego jest przestrzeń życia jako fizyczny wyznacznik poczucia bezpieczeństwa.

Podsumowując na podstawie diagnozy społecznej wybranych czynników zagrażających, doświadczeń respondentów i ich opinii, można wskazać pewne tendencje skali zjawisk oraz rekomendacje działań:

1. Problemy i zagrożenia związane ze skutkami pandemii Covid-19 można ująć, jako zagrożenia rozwoju emocjonalnego i społecznego, w kontekście pojawiających się trudności i zaburzeń emocjonalnych w związku z niepewnością i izolacją; w zakresie radzenia sobie ze stresem i trudnymi emocjami należy zwrócić uwagę na fakt, iż większość ankietowanych zna strategie radzenia sobie ze stresem i trudnymi emocjami, podejmuje je.

2. Problemy i zagrożenia związane z używaniem multimediów – badania wskazują, że większość uczniów najczęściej korzysta ze smartfonu i komputera/laptopa, częstotliwość korzystania z multimediów jest bardzo duża, jak i czas spędzania użytkowania sprzętu jest niepokojący (większość nastolatków spędza od 2 i więcej godzin) bez kontroli rodziców; również styl korzystania z tych multimediów przez dorosłych wskazuje na duże zaangażowanie w wirtualnej przestrzeni; zatem występuje szereg czynników sprzyjających powstaniu uzależnień behawioralnych od multimediów.

3. Problemy i zagrożenia związane z alkoholem i zachowaniami ryzykownymi dorosłych, dzieci i młodzieży: na podstawie deklaracji można stwierdzić, iż obniża się wiek inicjacji alkoholowej dzieci, problem ze spożywaniem alkoholu dorośli i młodzi najczęściej dostrzegają w swoim najbliższym sąsiedztwie, a także dostrzegają takie zachowania u swoich rówieśników; ponadto są osoby, które stwierdzają, że w najbliższej okolicy są miejsca, w których może osoba niepełnoletnia nabyć alkohol.

4. Problemy i zagrożenia związane z narkotykami i dopalaczami – należy zauważyć, iż skala tego zjawiska zdecydowanie była większa w latach 90. XX w., obecnie z deklaracji badanych wynika, iż zagrożeniem jest jednak dostęp do narkotyków i dopalaczy – uznają go jako łatwy; również bliskość granicy z Czechami i tam inne (mniej restrykcyjne sankcje).

5. Problemy i zagrożenia związane z przemocą – tutaj zdecydowanie w opinii młodych badanych dominują zachowania wulgarne, agresja słowna, kłótnie, konflikty, rzadziej wskazywana jest agresja fizyczna; młodzież najczęściej z treściami agresywnymi spotyka się w mediach (Internecie, grach komputerowych itp.), rzadziej dostrzega ten problem w środowisku szkolnym, niewielki procent wskazuje na środowisko rodzinne; aczkolwiek dane dotyczące zgłoszeń przemocy formularz A – „Niebieska Karta” utrzymują się na stałym poziomie od 5 lat, to jednak wskaźnik rodzin dotkniętych przemocą jest duży, a skala ta może być większa z uwagi na pandemię Covid-19 oraz charakter tej formy przemocy.

6. Problemy i zagrożenia związane z poczuciem bezpieczeństwa w miejscowości zamieszkania i związane z bliskością granicy jest niewielkie; dorośli mieszkańcy i młodzi co do zasady czują się bezpieczni, ale też potrafią wskazać miejsca – „negatywne przestrzenie” w obrębie miasta, a także określić problemy społeczne, które są dla nich ważne (brak infrastruktury, komunikacji itp.).

Obszar uzależnień i przemocy oraz kwestie bezpieczeństwa, jak zostało wspomniane szczegółowo regulują przepisy prawa. Większość kwestii związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa, interwencjami i oddziaływaniem wobec mieszkańców leży po stronie władz samorządowych – szczególnie gminy i powiatu. Analizując informacje i dane zastane stwierdza się, że sfery zagrożeń i skala zjawisk wskazane w niniejszych badaniach również ujęte są w lokalnych dokumentach dotyczących działań wobec problemów społecznych. Takim wiodącym dokumentem integrującym działalność wielu różnych instytucji: szkół, MOPS-u, Policji, Straży Miejskiej i wielu innych jest *Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Cieszyna na lata 2021 – 2024*. Zawarte są w niej cele strategiczne związane z niwelowaniem skali wymienionych problemów, więc można uznać, iż stan obecny też jest pewną wypadkową wcześniejszych podejmowanych działań przez wiele podmiotów w oparciu o ustawowe działania. Ponadto wyniki przeprowadzonej diagnozy wskazują na te obszary, które w praktyce mogą być szczególnie podejmowane i monitorowane.

I Rekomendacje w zakresie profilaktyki:

- profilaktyka uzależnień behawioralnych – szczególnie związanych z multimediami (do wszystkich grup wiekowych);
- włączenie rodziców i opiekunów w akcje profilaktyczne dotyczące bezpieczeństwa i uzależnień: warsztaty, konsultacje, informacje na terenie miasta;
- profilaktyka uzależnień od alkoholu i (szczególnie do dorosłych, rodziców/opiekunów, dzieci w okresie adolescencji) – szczególnie w formie warsztatowej i konsultacji indywidualnych, kampanii społecznych;
- profilaktyka uzależnień od narkotyków i zażywania dopalaczy (szczególnie do dorosłych, rodziców/opiekunów, dzieci w okresie adolescencji) – szczególnie w aspekcie skutków medycznych, psychicznych oraz prawnych;
- działania wspierające organizację czasu wolnego dla rodzin z dziećmi, młodzieży;
- wzmożony monitoring miejsc wskazanych jako niebezpieczne w przestrzeni miasta (monitoring wizyjny, patrole, rewitalizacja);
- profilaktyka wobec przemocy, szczególnie wobec przemocy domowej i cyberprzemocy;
- profilaktyka zaburzeń emocjonalnych i psychicznych (zwłaszcza w trakcie pandemii Covid-19);

- wsparcie szkół w organizacji i realizacji profilaktyki zgodnie z indywidualnymi potrzebami placówek.

II Rekomendacje w zakresie interwencji, diagnozy i terapii:

- zwiększenie bezpłatnych usług medycznych w zakresie ochrony zdrowia psychicznego dzieci i dorosłych - diagnozy medycznej (neurologicznej, psychiatrycznej);
- zwiększenie ilości bezpłatnych usług związanych z terapią uzależnień behawioralnych, terapią zaburzeń psychicznych i emocjonalnych – dzieci i młodzieży na terenie miasta;
- zwiększenie liczby etatów psychologów szkolnych;
- zwiększenie i rozpowszechnianie oferty wspierającej kompetencje wychowawcze rodziców wobec wybranych problemów społecznych;
- wzmożone działania zmierzające do ukończenia terapii uzależnień, terapii stosowania przemocy w rodzinie (dla sprawców);
- zwiększenie wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie (zwłaszcza w dobie pandemii Covid-19);
- zwiększenie oferty zajęć socjoterapeutycznych i rozwijających kompetencje emocjonalno-społeczne dla dzieci i młodzieży.

III Rekomendacje w zakresie bezpieczeństwa:

- rewitalizacja zaniedbanych i opuszczonych miejsc – rewitalizacja zgodnie z oczekiwaniami, zwłaszcza na potrzeby młodzieży;
- monitoring wizyjny parków i lasów miejskich, obrębów przejść granicznych, Olzy;
- wzmożone patrole Policji i Straży Miejskiej we wskazanych niebezpiecznych miejscach.

IV Rekomendacje w zakresie sieci współpracy interdyscyplinarnej:

- szkolenia i konferencje dla uprawnionych podmiotów wobec problemów społecznych;
- certyfikowane kursy i warsztaty dla pracowników służb społecznych, funkcjonariuszy, przedstawicieli oświaty i innych specjalistów;
- superwizje dla specjalistów;
- wypracowanie systemu procedur wobec sytuacji kryzysowych, szczególnie w trakcie pandemii Covid-19;
- aktualizacja bazy pomocowej na terenie Cieszyna – ujednolicony system informacji.